

FAKULTETA ZA POSLOVNE VEDE, KATOLIŠKI INŠTITUT
KNJIŽNICA KATOLIŠKEGA INŠTITUTA

Simon Malmenvall

**POSLANSTVO VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE KOT
TRETJEGA PROSTORA**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Ljubljana, 2019

IZJAVA O AVTORSTVU IN O JAVNI OBJAVI NALOGE

Spodaj podpisani Simon Malmenvall izjavljam, da sem avtor pisne naloge za bibliotekarski izpit za bibliotekarja z naslovom: Poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem pisno nalogo izdelal samostojno in je moje avtorsko delo,
- so dela drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih navajam neposredno ali povzemam, navedena oz. citirana v skladu s standardom APA,
- sem besedila ali podatke, ki so avtorsko zaščiteni, uporabil v skladu z določbami zakona, ki določa avtorske pravice,
- je elektronska oblika pisne naloge istovetna s tiskano obliko naloge,
- na podlagi 23. člena Pravilnika o bibliotekarskem izpitu ter v skladu s prvim odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem javno objavo elektronske oblike pisne naloge na portalu Digitalne knjižnice Slovenije.

Podpis avtorja:

V Ljubljani, dne 22. 7. 2019

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Simon MALMENVALL

Naslov pisne naloge: Poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora

Kraj: Ljubljana

Leto: 2019

Št. strani: 36

Št. slik: 0

Št. preglednic: 0

Št. prilog: 0

Št. strani prilog: 0

Št. referenc: 35

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Fakulteta za poslovne vede, Katoliški inštitut, Knjižnica Katoliškega inštituta

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Polona Koželj

UDK: 027.7:316.74

Ključne besede: visokošolske knjižnice, poslanstvo knjižnic, tretji prostor, sociologija visokošolskih knjižnic, knjižnične storitve, univerze

Izvleček: V nalogi osvetljeno poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora predstavlja aktualno tematiko, ki posega tako na področje bibliotekarske in informacijske znanosti kakor tudi na širše (družbeno) področje razumevanja visokega šolstva. Koncept tretjega prostora izhaja iz spremembe paradigme »od knjig k ljudem«, ki se je v zadnjih dveh desetletjih v dobršni meri že uveljavila kot vodilo pri načrtovanju knjižničnih stavb in širitvi nabora knjižničnih storitev. Glavna teza naloge, ki vključuje tudi kvalitativno raziskavo v avtorjevi matični visokošolski organizaciji, se nanaša na smiselnost (pre)oblikovanja visokošolskega tipa knjižnic v notranje raznoliko in obenem celovito informacijsko organizacijo, ki tradicionalne knjižnične storitve (npr. izposoja tiskanega gradiva) nadgrajuje z novimi tehnološkimi rešitvami, arhitekturno-prostorskimi izboljšavami in družabno-sprostitvenimi vsebinami. Na tak način visokošolska knjižnica postaja sodobno študijsko središče in ustvarjalno jedro posamezne visokošolske organizacije, s čimer pri njenih uporabnikih ustvarja občutek sprejetosti in pripadnosti visokošolski skupnosti (visokošolskem zavodu in/ali univerzi).

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
2 TEORETIČNE OSNOVE	4
2.1 SPREMEMBA PARADIGME: OD ZBIRK K LJUDEM	4
2.2 VKLJUČUJOČA NARAVA TRETJEGA PROSTORA	5
2.3 INDIVIDUALNI IN SKUPINSKI VIDIK TRETJEGA PROSTORA	7
3 PRIMERJALNA ANALIZA RAZISKAV O VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE KOT TRETJEM PROSTORU	9
3.1 STANJE V SLOVENIJI	9
3.2 UPORABNIK V SREDIŠČU TRETJEGA PROSTORA	12
3.3 ORGANIZACIJSKO-PROSTORSKE USMERITVE	17
4 RAZISKAVA O RAZUMEVANJU IN URESNIČEVANJU TRETJEGA PROSTORA V MATIČNI VISOKOŠOLSKE ORGANIZACIJI	20
4.1 KNJIŽNICA KATOLIŠKEGA INŠTITUTA	20
4.2 POTEK RAZISKAVE	22
4.3 REZULTATI RAZISKAVE	24
4.4 RAZPRAVA	26
5 ZAKLJUČEK	29
6 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA	33

1 UVOD

Pričujoča pisna naloga obravnava aktualno in mednarodno vse bolj uveljavljeno vprašanje o poslanstvu visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora (ang. *third place*, redkeje tudi *third space*). Z osvetlitvijo različnih opredelitev, značilnosti in pomenov tretjega prostora v kontekstu visokošolskega knjižničarstva, naloga posega tako na področje bibliotekarske in informacijske znanosti kakor tudi na širše (družbeno) področje razumevanja in ureditve visokega šolstva. Glavna teza naloge je smiselnost postopnega (pre)oblikovanja visokošolskega tipa knjižnic v celovito, a notranje raznoliko oz. večnamensko ali »hibridno« informacijsko organizacijo, ki tradicionalne knjižnične storitve (npr. izposoja tiskanega gradiva) nadgrajuje z novimi tehnološkimi rešitvami, arhitekturno-prostorskimi izboljšavami in družabno-sprostitutvenimi vsebinami. Na tak način visokošolska knjižnica postaja sodobno študijsko središče in ustvarjalno jedro posamezne visokošolske organizacije, s čimer pri njenih uporabnikih in deležnikih (npr. študentje, predavatelji, knjižničarji) ustvarja občutek sprejetosti in pripadnosti visokošolski skupnosti (npr. na ravni posamezne fakultete ali univerze) – tematika skupnosti je navsezadnje bistvena prvina pri razmišljanju o (kateremkoli) tretjem prostoru.

Glavni namen raziskave je pojasniti in upravičiti legitimnost dojemanja visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora ter na tak način obravnavo poslanstva visokošolske knjižnice, za katero stoji avtor iz slovenskega visokošolskega okolja, umestiti v živahne razprave, ki v bibliotekarski in informacijski znanosti najrazvitejših držav sveta potekajo že dobri dve desetletji. Temeljno vprašanje raziskave je, na kakšen način in v kolikšni meri je koncept tretjega prostora sestavni del sodobnega poslanstva visokošolske knjižnice in posledično tudi visokega šolstva. Z omenjenim vprašanjem je tesno povezan premislek o prioritetah, obsegu in hitrosti uvajanja novih tehnologij (npr. elektronske knjižnične zbirke), pogojev za uveljavljanje novih pedagoških pristopov (npr. prostori za skupinsko učenje) ter družabno-sprostitutvenih vsebin (npr. gostinska ponudba) v visokošolsko knjižnično dejavnost. Na vse to se nadalje navezuje razmerje med idealnim in dejansko dosegljivim stanjem – tako ob upoštevanju posebnosti ustvarjanja (občutka) skupnosti v okviru visokošolskih knjižnic kakor tudi ob upoštevanju pravno-administrativnih in finančnih omejitev v mednarodnem in slovenskem visokošolskem okolju.

Teoretično izhodišče pisne naloge je koncept tretjega prostora, ki ga je razvil ameriški sociolog Oldenburg (1999). Omenjeni koncept označuje kraje in organizacije, ki jih je v kontekstu sodobnega potrošniško-individualističnega načina življenja mogoče razumeti kot prostor druženja, svobodnega razpravljanja, (vseživljenjskega) izobraževanja, ustvarjanja občutka skupnosti in (civilno)družbenega udejstvovanja na podlagi njihovega »sredinskega« položaja med zasebnim prvim prostorom (npr. dom, družina) na eni in storilnostno oz. poslovno naravnanim drugim prostorom (npr. delovno mesto) na drugi strani. Med tovrstne kraje in organizacije navadno uvrščamo javne rekreacijske površine, gostinske obrate, športna in kulturna društva, knjigarne, knjižnice ipd. V tem kontekstu je kot pomožno izhodišče izbrana teorija, ki jo je utemeljil nemško-ameriški psiholog Lewin (1936). Ta tako geografskim (naravnim) kakor tudi grajenim (ustvarjenim) prostorom pripisuje pomen bodisi pozitivnega ali negativnega oblikovanja človekovega mišljenja in počutja oz. čustvovanja. Pri analizi specifičnih vidikov tretjega prostora v okviru visokošolske knjižnice, kjer prevladujejo raziskave bodisi o željah in vedenju uporabnikov (zlasti študentov) ali prenovah knjižničnih stavb, je uporabljen bogat nabor sodobne znanstvene literature s področja bibliotekarske in informacijske znanosti, ki šteje nad trideset enot. Tu je vredno omeniti vsaj naslednje raziskovalce oz. njihove študije: Kreber in Mhina (2007) (Kanada), Waxman, Clemons, Banning in McKelfresh (2007) (Združene države Amerike), Kao in Chen (2011) (Tajvan), Hunter in Cox (2014) (Velika Britanija), Lin, Pang in Luyt (2015) (Singapur), Oliveira (2016) (Združene države Amerike). V okviru uporabljene znanstvene literature ni mogoče zaobiti redkih, a kakovostnih slovenskih študij o sodobnem poslanstvu visokošolske knjižnice, kjer prednjačijo uveljavljeni raziskovalci, kot denimo Ambrožič (2012) ter Južnič in Vilar (2017).

Glavna metoda pisne naloge je kvalitativna metoda vsebinske primerjalne analize uporabljene znanstvene literature. Tej se kot dopolnitev pridružuje druga (ožje usmerjena) kvalitativna metoda – avtorjeva samostojna raziskava, opravljena s pomočjo vodenega pogovora dveh fokusnih skupin (vsaka šteje od tri do pet udeležencev) o predstavah in željah uporabnikov, povezanih s konceptom tretjega prostora v visokošolski knjižnici.¹ Prvo fokusno skupino

---

¹ Podrobno pojasnitev prednosti, pomanjkljivosti in različnih oblik uporabe kvalitativnih metod v okviru družboslovnih znanosti lahko najdemo v priročniku ameriških avtoric Marshall in Rossman (2006). Kvalitativni metodi fokusne skupine – to je vodenim intervjujem manjših skupin, sestavljenih iz udeležencev sorodne populacije – se posebej posveča četrto poglavje (str. 97–150), v katerem je poudarjeno, da predstavlja fokusna skupina eno izmed sodobnejših in vse bolj priljubljenih kvalitativnih

tvorijo dodiplomski študentje, drugo pa zaposleni (visokošolski sodelavci) v sklopu avtorjeve matične visokošolske organizacije, samostojnega visokošolskega zavoda Fakulteta za poslovne vede v Ljubljani. Obe metodi povezuje avtorjeva samostojna sinteza² in pojasnitev oz. interpretacija teoretičnih postavk in praktičnih ugotovitev obravnavanih študij, ki jo spremlja razprava oz. kritično ovrednotenje stanja (prednosti in pomanjkljivosti) ter predlog možnih izboljšav ali smernic za prihodnost.

Glavnina teoretičnih postavk in praktičnih ugotovitev na podlagi obravnavane znanstvene literature je analizirana in pojasnjena s pomočjo kvalitativne metode primerjalne vsebinske analize (gl. zgornji odstavek). Predstavitev rezultatov pisne naloge je v želji po čim večji preglednosti zasnovana na njeni štiridelni osnovni vsebinski strukturi. Prvi del obravnava konceptualni okvir tretjega prostora v sodobnem družbenem, splošnem bibliotekarskem in specifično visokošolskem kontekstu; drugi (jedrni) del je posvečen primerjavi in sintezi raziskav s področja bibliotekarske in informacijske znanosti o sodobni visokošolski knjižnici (tudi) kot tretjem prostoru; tretji oz. dopolnilni del tvori avtorjevo kvalitativno raziskavo na podlagi dveh fokusnih skupin v njegovi matični visokošolski organizaciji o predstavah in željah uporabnikov glede visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora; poseben segment oz. četrti del naloge pa predstavlja avtorjevo razpravo (sinteza, interpretacija, kritično ovrednotenje, pogled v prihodnost) o značilnostih, pomenu in uresničevanju poslanstva tretjega prostora v kontekstu visokošolskih knjižnic, ki je umeščena tako v prej omenjene tri dele kakor tudi v sklep naloge kot celote.

Zaradi objektivnih časovnih, dolžinskih in funkcionalnih omejitev v pisno nalogo niso zajeti drugi relevantni kvalitativni in kvantitativni (npr. statistika na podlagi večjih vzorcev) rezultati o vlogi visokošolske knjižnice kot tretjega prostora, ki zadevajo stanje v visokem šolstvu na ravni Slovenije kot celote, vključno z morebitnimi spremembami na področju podajanja znanja oz. pedagogike na visokošolski stopnji. Tovrstne raziskave – skupaj z jasno vizijo razvoja

---

metod (zlasti v etnologiji, psihologiji in pedagogiki). Ta metoda se nahaja na presečišču ugotavljanja individualnega in kolektivnega mnenja o določeni temi oz. pojavu (vprašanja o dožemanju in doživljanju, »kako« in »zakaj«). Znotraj slovenskega okolja moramo glede pojasnitve kvalitativnih metod omeniti prispevek avtorice Šauperl (2005) v priročniku o metodah v bibliotekarstvu, informacijski znanosti in knjigarstvu, kjer metoda fokusne skupine izrecno sicer ni omenjena.

² Avtorjeva pojasnila, interpretacije in sklepi so izraženi z (v slovenščini uveljavljeno) rabo prve osebe množine.

slovenskemu okolju prilagojenega tipa visokošolskih knjižnic – bi bilo treba v bližnji ali vsaj srednjeročni prihodnosti še opraviti.

Izvirni in uporabni prispevek raziskave je v aktualnosti same tematike poslanstva knjižnice kot tretjega prostora, s čimer je neločljivo povezano upravičenje legitimnosti dojemanja visokošolske knjižnice (tudi) v okviru koncepta tretjega prostora. Na tej podlagi je raziskava posebej uporabna kot spodbuda slovenski bibliotekarski in informacijski znanosti za okrepitev razumevanja, raziskovanja, načrtovanja in uresničevanja poslanstva visokošolske knjižnice v luči tretjega prostora. Tematika pisne naloge navsezadnje presega meje bibliotekarske in informacijske znanosti, saj se dotika enega od ključnih (pod)sistemov sodobnih družb, ki vse vidneje kroji sedanost in prihodnost vse večjega deleža svetovnega prebivalstva – visokega šolstva oz. širše vloge kakovostnega izobraževanja. Dodatno uporabnost naloge predstavlja kvalitativna študija (dve fokusni skupini), izvedena v avtorjevi matični visokošolski organizaciji, ki je pomembna za ugotovitev želja oz. prioritete njenih študentov in zaposlenih, ter za načrtovanje nadaljnjega razvoja njene knjižnice.

2 TEORETIČNE OSNOVE

2.1 SPREMEMBA PARADIGME: OD ZBIRK K LJUDEM

V zadnjih dveh desetletjih so visokošolske knjižnice kot informacijske organizacije v gospodarsko in tehnološko najrazvitejših državah zahodnega in azijskega sveta večinoma uspešno opravile prehod od nudenja izključno tiskanih oz. analognih knjižničnih zbirk in storitev k nudenju zbirk in storitev, ki ob vsaj delnem ohranjanju tiskanega gradiva vključujejo digitalne tehnične rešitve, med katerimi je z vidika velikega dela njihovih uporabnikov (študentov in raziskovalcev) posebej koristen oddaljen dostop do licenčnih elektronskih znanstvenih revij. Visokošolske knjižnice so tako postale »hibridne« organizacije, to je organizacije, katerih vlogo odločilno opredeljuje soobstoj analognega z digitalnim v službi študijskega in raziskovalnega procesa posameznih visokošolskih zavodov ali univerz (Leckie in Hopkins, 2002; Vogrinčič Čepič, 2017, str. 66–67). V okoliščinah večplastnega značaja informacij in storilnostno naravnane družbenoekonomskega sistema sta vsak informacijski vir in vsaka storitev podvržena merjenju njihovih »stroškov in koristi« (ang. *cost and benefit*). Na podlagi omenjenih ugotovitev ameriška avtorja Montgomery in Miller (2011, str. 2–4)

sklepata, da je eno ključnih poslanstev ter posledično dodana vrednost visokošolskih knjižnic sedanjosti in prihodnosti odvisna od zasnove in ovrednotenja knjižnice kot prostora, ne pa toliko od informacijskih virov oz. knjižničnih zbirk. Vse to omogoča skupinsko učenje, druženje različnih skupin uporabnikov in ustvarjanje občutka skupnosti.

Podobno stališče zavzemata tudi Vogrinčič Čepič (2017, str. 63–66), ki se obravnavane tematike dotika predvsem v okviru splošnih knjižnic, in Bennett (2009), ki ga zanima stanje v visokem šolstvu. Njegova raziskava o razlogih in prioritetah pri prenovah in širitvah prostorov visokošolskih knjižnic od sredine devetdesetih let 20. stoletja kaže na postopen premik paradigme od razumevanja namembnosti prostora kot skladišča za gradivo (osredotočenost na materialno) k »prostoru za učenje« za uporabnike oz. študente (osredotočenost na ljudi). V takšnih prostorih naj bi se informacije spreminjale v znanje, skupine uporabnikov pa naj bi same ustvarjale občutek skupnosti – od tod tudi zahteve po uvedbi prostorov za skupinsko učenje, kavarn oz. gostinskih obratov, razstavnih ali prireditvenih prostorov ipd. Prav to predstavlja jedro značilnosti in razlag, ki jih lahko povzamemo v konceptu tretjega prostora. Vse to lahko posredno povežemo tudi z zgodovinskim poslanstvom (visokošolskih) knjižnic zahodnega sveta, saj so v grško-rimski antiki in nato v veliki meri vse do konca 19. stoletja knjižnični prostori opravljali predvsem funkcijo zbirališča učenjakov in izmenjave idej.³

2.2 VKLJUČUJOČA NARAVA TRETJEGA PROSTORA

Koncept tretjega prostora je razvil ameriški sociolog Oldenburg (1999) v svojem prebojnem delu z naslovom *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. V skladu z njegovo teorijo mora človek za izpolnjeno in kakovostno vsakdanje življenje najti ravnotežje med tremi »izkustvenimi področji« (ang. *realms of experience*): domačim oz. družinskim (prvi prostor), pridobitnim oz.

---

³ Izčrpnjši pregled zgodovine knjižnic ob navezavi na sodoben koncept tretjega prostora podaja slovenska sociologinja Vogrinčič Čepič (2017, str. 63). Na tem mestu lahko omenimo zanimivo dejstvo, ki ga izpostavlja navedena avtorica, o še vedno razširjenem stereotipnem dojemanju knjižnice kot organizacije za individualno pridobivanje informacij in (samo)izobraževanje s poudarkom na zbranem gradivu in s strogimi pravili obnašanja, v kateri je med drugim zapovedana tišina in v katero je prepovedano vnašati hrano in pijačo. Takšen pogled je zgodovinska posebnost oz. odraz specifičnih razmer ob koncu 19. in v prvi polovici 20. stoletja – takrat se je v zahodnem svetu pismenost razširila na vse družbene sloje, v ospredje je stopil pomen množično dostopne izobrazbe, naglo je naraslo tudi število tiskanih knjig.

poslovnim (drugi prostor) in družabnim oz. skupnostnim (tretji prostor). Vsako od omenjenih »izkustvenih področij« prinaša sebi lastno dinamiko medčloveških odnosov, vsako od področij zaznamujejo tudi navzven prepoznavni fizični prostori, v katerih ljudje bivajo ali vanje zahajajo – npr. stanovanje v okviru družinskega življenja ali pisarna v okviru delovnega mesta (Oldenburg, 1999, str. 14–16). Koncept tretjega prostora označuje kraje in organizacije, ki jih je v kontekstu sodobnega potrošniško-individualističnega načina življenja mogoče razumeti kot prostor druženja, svobodnega razpravljanja, (vseživljenjskega) izobraževanja, ustvarjanja občutka skupnosti in (civilno)družbenega udejstvovanja na podlagi njihovega »sredinskega« in netržnega položaja med zasebnim prvim prostorom (npr. dom, družina) na eni in storilnostno oz. poslovno naravnanim drugim prostorom (npr. delovno mesto) na drugi strani. Med tovrstne kraje in organizacije navadno uvrščamo javne rekreacijske površine, gostinske obrate, športna in kulturna društva, frizerske salone, knjigarne, knjižnice ipd.

Tretji prostor lahko po Oldenburgu (1999, str. 7–12) poenostavljeno opredelimo kot neuradno ali poluradno in v osnovi netržno (civilno)družbeno in družabno središče, katerega glavni namen je združevati različne skupine ljudi ob skupnih zanimanjih in/ali (prostočasnih) dejavnostih. Vključujoča narava tretjega prostora omogoča ustvarjanje občutka skupnosti in s tem dviguje kakovost življenja ter goji identiteto nekega kraja, skupine, kulture ipd. Organizacije in »kraji srečevanja«, ki jih uvrščamo v tretji prostor, so bili v zahodnem svetu vse do druge polovice 20. stoletja značilni predvsem za manjša mesta, kjer življenje posameznika ni bilo strogo razmejeno na njegovo javno oz. službeno in zasebno oz. družinsko plat ter s tem ni bilo ločeno od življenja drugih ljudi v istem kraju ali soseščini, temveč je predvidevalo njegovo sodelovanje v različnih tretjih prostorih lastnega okolja.⁴ Ena od temeljnih značilnosti tretjega prostora, ki posebej krepi občutek skupnosti, je omogočanje udobnega in varnega prostora za spoznavanje novih ljudi, odprto izmenjavo idej in spodbujanje zavedanja o enakosti med vsemi, ki v tretji prostor zahajajo – ne glede na starostne, premoženjske, izobrazbene, svetovnonazorske in druge razlike (Bushman in Leckie, 2007). V tretjem prostoru so tako vsi udeleženci ali uporabniki »gostje in gostitelji« hkrati – tretji prostor

---

⁴ V tem pogledu je primerno omeniti Oldenburgovo (1999, str. 17) ugotovitev, ki se nanaša na delovanje antične grške in rimske družbe. V teh družbah so vlogo tretjega prostora opravljale »velike stavbe« (ang. *grand structures*), kakor denimo trgi oz. forumi, gledališča, športni amfiteatri, konjska dirkališča ipd. Nikoli kasneje v zgodovini tretji prostori niso imeli tako velikega pomena in niso bili grajeni na tako reprezentativen način.

omogoča ljudem, da so lahko to, »kar so«. Na tej podlagi lahko trdimo, da ima tretji prostor pomembno vlogo tudi v kontekstu blaženja negativnih posledic sodobnega kapitalističnega sistema, saj vnaša večjo človečnost v kapitalistično miselnost, ki jo v osredotočanju na materialne dobrine zaznamujeta preračunljivost in koristoljubje. V podobnem ključu razmišlja tudi francoski filozof in psiholog Lefebvre (1991) v svojem delu *The production of space*, kjer opozarja na pomen tako naravnega kakor tudi grajenega prostora kot tradicionalnega oblikovalca družbenega smisla in identitete, pri čemer ga vse bolj izpraznjuje oz. ukinja kapitalistični sistem, ki celotno zasebno in družbeno stvarnost vrednoti skozi dobiček in storilnost. Koncept tretjega prostora kot ene od oblik ustvarjanja občutka skupnosti in blaženja negativnih posledic kapitalizma je mogoče povezati z aktualnimi sociološkimi in filozofskimi razpravami o odtujenosti sodobnega človeka in iskanjem oz. obujanjem idej skupnosti. V tem primeru govorimo o smeri ali gibanju, imenovanem komunitarizem ali »filozofija skupnosti«. Med tovrstnimi najnovejšimi deli izpostavljam študijo, ki jo je sestavil britanski politični filozof Selbourne (2019), omenjeno tematiko pa pregledno obravnava tudi slovenski avtor Bahovec (2005).

2.3 INDIVIDUALNI IN SKUPINSKI VIDIK TRETJEGA PROSTORA

V primeru visokošolske knjižnice lahko trdimo, da enakost med uporabniki, ki jo omogoča tretji prostor, zadeva predvsem sporazumevanje in vsaj občasno študijsko-znanstveno naravnano druženje med predavatelji (»avtoriteto«) na eni in študenti (»mladimi«) na drugi strani. To lahko pripomore k izmenjavi različnih pogledov in izkušenj ter posledično spodbuja medgeneracijsko učenje. V takšnem okolju je ključno sredstvo zagotavljanja občutka sprejetosti, enakosti in skupnosti – glasen pogovor. Ob upoštevanju omenjenega postane jasno, da za zagotavljanje obstoja tretjega prostora tišina ne sme biti zapovedana v vseh prostorih knjižnice. V tem pogledu Montgomery in Miller (2011, str. 9–10) zagovarjata dopolnjevanje »tihih« čitalnic za individualno učenje z »glasnimi« sobami, namenjenimi skupinskemu učenju ali iskanju novih (raziskovalnih) idej v dialogu z drugimi. Tovrstna rešitev posnema dobre prakse na področju pedagoške razsežnosti študijskega procesa, ki jo v zadnjih desetletjih oblikujejo tako klasična predavanja v razmerju »predavatelji–študentje« kakor tudi seminarska srečanja, katerih namen je razvitje sposobnosti zagovarjanja lastnih stališč in njihovega preverjanja v zavzetem dialogu z drugimi. V skladu s tem naj bi idealna visokošolska knjižnica kot tretji prostor težila k čim večji celovitosti in vključevanju različnih elementov: od individualnega tihega učenja do

skupinskega študija, razpravljanja in druženja, od navzočnosti tiskanih informacijskih virov do možnosti dostopa do elektronskih licenčnih revij ipd. V luči pojasnjene lahko sklenemo, da je prav težnja k celovitosti tisti sestavni del tretjega prostora, ki vodi k vzpostavitvi in gojenju občutka skupnosti. Tu je koristno omeniti študijo kanadskih avtoric Kreber in Mhina (2007), iz katere je razvidno, da je zunanja pripadnost določeni visokošolski organizaciji (fakulteti ali univerzi) prepletena z notranjim »čutenjem«, ki se odraža v zavzetosti za zagotavljanje njene uspešnosti ter dobrega počutja njenih študentov in zaposlenih. Pri kanadskih študentih se vrednota pripadnosti matični visokošolski organizaciji nahaja na pomembnem petem mestu znotraj dvanajst stopenjske lestvice vrednot akademskega okolja. Še več, k občutku skupnosti oz. pripadnosti matični visokošolski organizaciji ključno prispeva podoba knjižnice kot »sprejemajočega« (ang. *welcoming*) prostora za učenje in druženje.

V tem kontekstu si lahko kot dodatno teoretično izhodišče izberemo klasično delo z naslovom *Principles of topological psychology*, ki ga je objavil nemško-ameriški psiholog Lewin (1936). Omenjeni avtor tako geografskim (naravnim) kakor tudi grajenim (ustvarjenim) prostorom pripisuje pomen bodisi pozitivnega ali negativnega oblikovanja človekovega mišljenja in počutja oz. čustvovanja. Njegovo razlago človekovega umeščanja v prostor(e) in različnih dejavnosti, ki potekajo v sebi lastnih prostorih, imenovano tudi »topološka psihologija«, lahko strnemo v stavek: »Kakršen prostor, takšni ljudje.« Po Lewinu (1936) družbena pričakovanja glede načina vedenja v najrazličnejših okoliščinah in obenem čustveni svet posameznikov pomembno zaznamujejo prostori, v katerih ljudje živijo ali delujejo. Na tej podlagi bo življenje v gorati, slabo rodovitni in težko dostopni pokrajini povzročilo drugačen nabor družbenih pravil in posameznikovega dojemanja stvarnosti od življenja v rodovitnih in lahko dostopnih nižinah. Na podoben način opravljanje službenih nalog v reprezentativni in razkošni stavbi, ki ji je pripisana družbeno pomembna vloga, s seboj prinaša občutke, ki se razlikujejo od občutkov pri delu v utesjeni in slabo osvetljeni predmestni obrtniški delavnici. V navezavi na Lewina (1936) lahko v primeru visokošolske knjižnice kot tretjega prostora izpeljemo misel, da bo svetla, prostorna in tehnološko razvita knjižnica s sobami tako za individualno kakor tudi skupinsko učenje, s prireditvenimi, gostinskimi in drugimi družabnimi prostori, pripomogla k oblikovanju bistveno drugačnega počutja pri uporabnikih (v prvi vrsti študentih) od tradicionalnega knjižničnega okolja, osredotočenega na tiskane zbirke gradiva in tišino. V skladu s tovrstno »topološko psihologijo« uresničitev modela visokošolske knjižnice kot tretjega prostora povzroča občutja sprejetosti, enakosti in sproščenosti pri srečevanju z drugimi,

obenem pa omogoča individualno in prostovoljno izbiro umika v tiho oz. »resno« študijsko zasebnost.

PRIMERJALNA ANALIZA RAZISKAV O VISOKOŠOLSKI KNJIŽNICI KOT TRETJEM PROSTORU

3.1 STANJE V SLOVENIJI

Ob pogledu na stanje v mednarodnem okolju lahko postavimo splošno trditev, da je tematika visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora v tuji znanstveni literaturi razmeroma dobro pokrita. Pri tem moramo izpostaviti vse večjo aktualnost uresničevanja koncepta tretjega prostora v praktičnem delovanju visokošolskih knjižnic najrazvitejših držav sveta, ki je podrobneje predstavljeno v nadaljevanju. Po drugi strani pa moramo na tej podlagi omeniti, da je stanje v slovenskem okolju – tako v bibliotekarski in informacijski znanosti kakor tudi v praksi – precej manj spodbudno. Obravnava tretjega prostora je namreč v kontekstu visokošolskih in drugih knjižnic večinoma razpršena in (teoretično) nedorečena. V tem pogledu je povedno in obenem vsaj delno presenetljivo, da sam pojem tretjega prostora ni niti enkrat omenjen v tako pomembnem krovnem dokumentu, kakršen je »Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012–2020)«, ki jih je izdal Nacionalni svet za knjižnično dejavnost (Strokovni standardi in priporočila ..., 2012). Prav tako je pomenljivo, da je doslej edina in hkrati le delna teoretična obravnava koncepta tretjega prostora v slovenskem jeziku umeščena v pretežno zgodovinsko obarvan članek avtorice Vogrinčič Čepič (2017).

Čeprav koncepta tretjega prostora ne omenja, je za splošno obravnavo sodobnih trendov in načrtov za prihodnost v okviru slovenske bibliotekarske in informacijske znanosti nepogrešljiv znanstveni prispevek, ki ga je objavila avtorica Ambrožič (2012). V njem je med drugim izpostavljeno stališče o smiselnosti nadaljnjega obstoja visokošolske knjižnice kot fizičnega oz. grajenega prostora, saj naraščanje števila elektronskih virov ne odpravlja potrebe uporabnikov po obiskovanju knjižnice. Tu je kot pomembna značilnost sodobne visokošolske knjižnice omenjeno tako individualno kakor tudi skupinsko učenje v prostorih knjižnice, ki med uporabniki oz. študenti krepi občutek skupnosti in navezanosti na knjižnični prostor ter knjižnico kot celoto. Seznanjenost s konceptom tretjega prostora v kontekstu visokošolske

knjižnice posredno izkazuje nekaj prispevkov, nastalih za potrebe posveta Zveze bibliotekarskih društev Slovenije leta 2013. Tako je denimo v besedilu, ki so ga objavili Fištravec, Petan in Plaznik (2014), izrecno omenjena pomembna vloga prostorov za skupinsko učenje in gostinsko ponudbo, pri čemer je kot zgleden primer sodobne visokošolske knjižnice izpostavljena Ekonomska univerza (nem. *Wirtschaftsuniversität*) na Dunaju. Ta se odlikuje po zanimivi funkcionalni zasnovi, ki sledi načelu »drevesa« – od »korenin« (znanja) do »krošnje« (idej). V kletnih prostorih je uporabnikom na razpolago starejše tiskano gradivo, v pritličju so prostori za izposajo in knjigomati, višje v stavbi je prostor za novejšo tiskano gradivo, sledijo sodobni prostori za kulturne dogodke in skupinsko delo, na samem vrhu stavbe pa se nahajajo prostori za študij v tišini. Na koncept tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice nadalje opozarja prispevek, ki sta ga objavila Lovenjak in Južnič (2014), v katerem je predstavljena prostorska stiska in težavnost načrtovanja nujno potrebnih posodobitev Osrednje humanistične knjižnice v okviru Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, tretje največje knjižnice v Sloveniji (za Narodno in univerzitetno knjižnico ter Univerzitetno knjižnico Maribor). Avtorja priznavata, da gredo sodobni trendi najrazvitejših držav sveta o uresničevanju poslanstva visokošolske knjižnice vse bolj v smeri tretjega prostora kot »družabnega in učnega prostora za mlade ljudi«, kjer je velik del fizičnih prostorov knjižnice na račun zmanjševanja kapacitet za skladiščenje (starejšega) tiskanega gradiva namenjen skupinskemu študiju in družabnosti. V isti smeri razmišljata tudi slovenska avtorja Južnič in Vilar (2017), ki v svojem članku, objavljenem v angleškem jeziku, o načrtih prenove in mnenju uporabnikov glede reorganizacije Osrednje humanistične knjižnice,⁵ ne pozabita na vse bolj uveljavljen koncept tretjega prostora kot veznega člena med knjižnico in uporabniki oz. kot pomembnem dejavniku pri vzpostavljanju občutka skupnosti (zlasti) med študenti v okviru matične visokošolske organizacije, katere sestavni del je knjižnica.

Nekoliko večjo ozaveščenost o pomenu tretjega prostora v primerjavi s kontekstom visokošolskih knjižnic izkazujejo objave oz. odmevi na področju slovenskih splošnih knjižnic. Tu je pomembno omeniti dokument o strategiji razvoja slovenskih splošnih knjižnic v obdobju

---

⁵ Omenjeni članek se sicer posveča delovanju visokošolske knjižnice, za katero je že več desetletij značilno neuspešno spopadanje z dvojno težavo: prostorsko stisko v fizičnem smislu in (re)organizacijo delovanja, ki je v praksi pravo nasprotje koncepta tretjega prostora. Ena od resnejših pomanjkljivosti Osrednje humanistične knjižnice je tudi ta, da večina knjižničnih oddelkov uporabnikom ne omogoča niti prostega pristopa do (vsaj določenega segmenta) tiskanega gradiva.

med letoma 2013 in 2020, ki ga je sprejelo Združenje splošnih knjižnic Slovenije (Slovenske splošne knjižnice za prihodnost ..., 2012). V tem dokumentu je pojem tretjega prostora izrecno omenjen kar šestkrat (str. 8, 14, 16, 28, 35, 44). Večinoma se pojavlja v povezavi s kulturnimi dogodki in družabno-gostinsko ponudbo z namenom zagotavljanja (večje) povezanosti med splošno knjižnico in lokalnim okoljem ter pri poudarjanju vloge splošne knjižnice (tudi) kot družabnega središča za najširši krog uporabnikov. Posredno je koncept tretjega prostora v kontekstu splošne knjižnice omenjen v dveh znanstvenih prispevkih: prvega, o viziji posodobljenega poslanstva splošne knjižnice v lokalnem okolju, je objavil Južnič (2009), drugega, ki obravnava novejša stavba splošnih knjižnic v Sloveniji, pa sta objavila Kalan in Južnič (2015). V kontekstu splošne knjižnice lahko dodamo, da se koncept tretjega prostora navsezadnje pojavi tudi v lokalni publikaciji poljudnega značaja, in sicer v prispevku, ki ga je sestavila avtorica Vojska (2008) za glasilo *Slamnik*, katerega izdajatelj je Občina Domžale.

Na podlagi zbranih in preučenih v prejšnjih odstavkih navedenih objav slovenskih avtorjev o konceptu tretjega prostora lahko zagovarjamo stališče, da je tematika tretjega prostora v kontekstu visokošolskih in drugih knjižnic obravnavana pretežno razpršeno in (teoretično) nedorečeno. Koncept tretjega prostora nekoliko večji odmev v slovenskem okolju doživlja preko objav in praktičnih rešitev, ki zadevajo delovanje splošnih knjižnic. Od tod lahko izpeljemo sklep, da za preučevalce, načrtovalce in odločevalce tako na področju slovenskega knjižničarstva kakor tudi visokega šolstva tretji prostor (še) ne predstavlja v tolikšni meri pomembnega vidika nove usmeritve poslanstva visokošolske knjižnice, da bi se mu na teoretični in praktični ravni sistematično posvečali. Očitno je, da na tem področju slovenska bibliotekarska in informacijska znanost skupaj z dejanskim stanjem »na terenu« vsaj delno zaostaja za najrazvitejšimi državami sveta. Omenjeno dejstvo lahko sicer razumemo ob nujnem upoštevanju splošnih okoliščin, v katerih deluje Slovenija kot država in družba – jasno je, da slovenski prostor predstavlja razmeroma majhno in demografsko maloštevilno okolje, kjer se njegove objektivne omejitve odražajo tudi na ravni organizacij, v danem primeru knjižnic in raziskovalno-izobraževalnih središč, posvečenih bibliotekarski in informacijski znanosti. Tako ali drugače pa je tematika tretjega prostora (zlasti) v kontekstu visokošolske knjižnice tista, s katero se bodo preučevalci, načrtovalci in odločevalci na področju slovenskega knjižničarstva in visokega šolstva v bližnji prihodnosti morali ustrezno soočiti in jo umestiti v tok neizogibnega razvoja knjižnične dejavnosti kot celote.

3.2 UPORABNIK V SREDIŠČU TRETJEGA PROSTORA

Koncept tretjega prostora in njegovo uresničevanje v kontekstu visokošolske ali katerekoli druge knjižnice temelji na predpostavki o središčni vlogi uporabnika ali skupin uporabnikov oz. njihovih potreb in želja, ki oblikujejo ne le način in pogostnost obiskovanja knjižnice, temveč tudi doživljanje knjižnice kot fizičnega prostora in vzpostavljanje občutka skupnosti. Ko raziskovalci iz različnih držav obravnavajo visokošolsko knjižnico v luči tretjega prostora, pogosto izpostavljajo s tretjim prostorom povezane želje in predstave uporabnikov. Nekaj takšnih raziskav bo predstavljenih v nadaljevanju. Pri tem imajo avtorji običajno v mislih študente oz. »mlade«, katerim naj bi bila visokošolska knjižnica v prvi vrsti namenjena. Prednost takšnega pristopa je v krepljenju zavedanja, da knjižnice ne obstajajo zaradi »knjig«, temveč zaradi uporabnikov, to je ljudi – vanje zahajajo zato, da bi pridobivali ustrezne informacije, širili svoja intelektualna obzorja ter na podlagi medsebojnega dopolnjevanja izobraževalne in družabne funkcije visokošolske knjižnice spleтали nova ali vzdrževali stara poznanstva. Po drugi strani pa ima omenjeni pristop svojo (potencialno) pomanjkljivost, ki se vsaj v nekaterih primerih kaže v poenostavljenem zamejevanju kroga uporabnikov visokošolske knjižnice. Ti so (lahko) hitro izenačeni s študenti, vloga visokošolske knjižnice pa s tem postane zožena na nudenje podpore študijskemu procesu, zlasti pripravam na izpite in pisanju seminarskih nalog ali zaključnih (diplomskih, magistrskih, doktorskih) del. Pri tem je zanemarjena enako pomembna vloga visokošolske knjižnice kot nepogrešljivega dejavnika raziskovalno-razvojne dejavnosti visokega šolstva in znanosti nasploh. Obravnava visokošolske knjižnice tako iz kroga uporabnikov hote ali nehote izključuje visokošolske učitelje, raziskovalce in druge zaposlene v matični visokošolski organizaciji (na univerzi ali fakulteti), prav tako izključuje zaposlene v drugih visokošolskih organizacijah in druge raziskovalce ali strokovnjake, ki ne prihajajo iz visokošolskega okolja. Omenjenega poenostavljanja ne smemo razumeti zgolj kot izziva teoretično-metodološke narave, saj se odraža tudi v praksi, o čemer na podlagi stanja v slovenskem okolju opozarjajo Vilar, Južnič in Bartol (2015).⁶

---

⁶ Bistvo te raziskave predstavlja ugotovitev oz. opozorilo, da slovenski raziskovalci, med katere spadajo tudi visokošolski učitelji, le redko osebno obiskujejo knjižnice svojih matičnih organizacij, saj večinoma delajo od doma s pomočjo elektronskih (licenčnih ali odprto dostopnih) virov, in knjižnici kot taki (z izjemo spletnih knjižničnih katalogov) subjektivno ne pripisujejo odločilne vloge pri svojem delu.

O poslanstvu knjižnice (tudi) kot tretjega prostora v navezavi na želje in predstave uporabnikov med drugim razmeroma izčrpno pišejo singapurski avtorji Lin idr. (2015), ki se v raziskavi posvečajo primeru Regionalne knjižnice Jurong (ang. *Jurong Regional Library*), podružnice Nacionalne knjižnice Singapurja. Čeprav lahko omenjeno knjižnico v skladu s pojmovanjem, uveljavljenim v slovenskem okolju, uvrstimo med splošne knjižnice, jo v pričujoče besedilo umeščamo na podlagi dejstva, da eno od njenih najštevilčnejših in najbolj rednih skupin uporabnikov sestavljajo dijaki in študentje, s čimer se Regionalna knjižnica Jurong močno približuje visokošolskemu tipu knjižnice. Njeno odliko, ki je pritegnila avtorje raziskave, predstavlja nadstropje, namenjeno mladim ljudem za študij in druženje.⁷ Na podlagi dvanajstih intervjujev in dvanajstih posameznih opazovanj vedenja mladih, prihajajočih v omenjeno nadstropje, izvedenih med oktobrom leta 2012 in februarjem 2013, avtorji ugotavljajo, da obravnavana knjižnica po mnenju njenih mladih uporabnikov opravlja tri medsebojno prepletene vloge. Prvič, knjižnica naj bi bila kraj pridobivanja informacij (knjižnica kot informacijska organizacija s tiskanimi in elektronskimi viri); drugič, kraj študija (knjižnica kot podpora študijsko-izobraževalnemu procesu s prostori za tiho individualno učenje); tretjič, kraj druženja oz. skupnega preživljanja prostega časa ne glede na socialno ali narodnostno ozadje uporabnikov (knjižnica kot družabni prostor z možnostjo zagotavljanja enakosti do vseh). Med navedenimi vlogami knjižnice je v očeh uporabnikov najpomembnejša knjižnica kot študijski prostor (»šola izven šole«), ki dijakom oz. študentom med drugim pomaga k začasnemu prenehanju rabe elektronskih komunikacijskih naprav in posledično prispeva k zbranemu učenju (Lin idr., 2015, str. 152–153).

Do podobnih ugotovitev prihaja študija, ki jo je objavil ameriški raziskovalec Oliveira (2016), v kateri obravnava želje in predstave študentov pred načrtovano prenovo Knjižnice Jamesa Whiteja (ang. *James White Library*) v okviru Univerze Andrews, pri čemer mu kot zgled služijo razmeroma nedavne prenove visokošolskih knjižnic v Združenih državah Amerike (Univerza v

---

⁷ Pri preučevanju uresničevanja poslanstva visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora ne smemo izpustiti primera prenove Medicinske knjižnice Tajvanske nacionalne univerze (ang. *National Taiwan University Medical Library*), o kateri pišeta avtorja Kao in Chen (2011). V tej organizaciji so leta 2008 uvedli prostor, imenovan »bralni raj« (and. *reading paradise*), to je zimski vrt s tropskim rastlinjem znotraj knjižnične stavbe, namenjen (lahkotnemu) branju, polglasnemu druženju in nasploh sprostitvi njenih uporabnikov – večinoma študentov in predavateljev. Omenjena knjižnica je v letu uvedbe »bralnega raja« glede na prejšnje leto (2007) zabeležila povečanje števila uporabnikov oz. obiskovalcev za 37 odstotkov, leto pozneje (2009) pa še za dodatnih 20 odstotkov.

Iowi), Veliki Britaniji (Univerza Loughborough), Avstraliji (Avstralska nacionalna univerza) in na Finskem (Univerza za tehnologijo v Tampereju). Avtor zagovarja stališče, da je za razvoj novih knjižničnih storitev in aktualnost visokošolske knjižnice kot večplastno naravnane tretjega prostora – ki med drugim ponuja kavarne, predavalnice, prostore za skupinsko učenje, računalniške postaje in sobe za tiho individualno učenje – z vse večjo pozornostjo do uporabnikov in vse manjšo do tiskanega knjižničnega gradiva zaslužna predvsem sprememba v načinu podajanja znanja oz. pedagoških pristopih na univerzah zahodnega sveta. Pedagoški pristopi namreč zadnja desetletja od klasičnega frontalnega poučevanja, kjer »aktivni« predavatelji posredujejo znanje poslušajočim študentom, vse bolj prehajajo k sodelovalnemu, zlasti v smeri spodbujanja razprav med študenti in predavatelji in/ali študenti med seboj na podlagi prebranih besedil ali napisanih seminarskih nalog, s čimer na novo oblikujejo tudi poslanstvo knjižnice kot sestavnega dela matične visokošolske organizacije (fakultete ali univerze). Glavna ugotovitev omenjene študije kaže na to, da študentje ne glede na spol ali starost od visokošolske knjižnice pričakujejo predvsem računalniške postaje in prostor(e), namenjen(e) tihemu individualnemu učenju, čeprav na drugem mestu cenijo tudi obstoj sob za skupinsko učenje in posebnih prostorov za druženje. V tem kontekstu, kjer lahko pogojno trdimo, da je razmišljanje študentov v določeni meri »konservativno« oz. sredinsko naravnano, je želja po prostorih za tiho učenje še jasneje izražena pri študentih višjih letnikov, katerih pomemben vidik obveznosti predstavlja pisanje zaključnih (diplomskih, magistrskih, doktorskih) del, ki zahteva visoko raven intelektualne zbranosti. V tej zvezi je na drugi strani želja po prostorih za skupinsko delo nekoliko močnejša pri študentih nižjih letnikov, od katerih je v okviru študijskega procesa v večji meri zahtevano sodelovanje pri skupinskih razpravah in javnem nastopanju. Avtor zato glede načrtovane prenove Knjižnice Jamesa Whiteja priporoča uravnotežene in celovite rešitve, ki bodo upoštevale tako tradicionalno usmerjenost v tiskano gradivo in individualno učenje kakor tudi sodobnejšo v elektronske vire, računalniške postaje, sobe za skupinsko delo in prostore za družabnost.

Skupina britanskih raziskovalcev (Appleton, Stevenson in Boden, 2011), katerih glavna pozornost je posvečena ovrednotenju štirih izbranih univerzitetnih knjižnic (v Liverpoolu, Sheffieldu, Glasgou in Warwicku), nedavno prenovljenih po načelu tretjega prostora, poudarja, da je sprememba paradigme »od knjig k ljudem« in z njo aktualnost visokošolske knjižnice kot tretjega prostora pogojena s tremi ključnimi dejavniki. Prvi dejavnik predstavlja naraščanje dostopnosti elektronskih informacijskih virov (licenčnih preko knjižnice ali

brezplačnih na svetovnem spletu), kar je na prehodu iz 20. v 21. stoletje stoletja povzročilo začasen padec obiska različnih tipov knjižnic in posledično, da bi te ohranile svoje uporabnike, spodbudilo razpravo o njihovem (novem) poslanstvu in načrtovanju prostorskih prenov. Za drugi dejavnik so poskrbele spremembe na področju pedagoških pristopov v študijskem procesu, ki so od visokošolske knjižnice zahtevale prostore za skupinsko učenje in vaje v javnem nastopanju. Tretji dejavnik pa so bile želje študentov samih, izražene v različnih anketah in fokusnih skupinah, ki so od visokošolske knjižnice začeli pričakovati prilagoditve v smeri družabnosti, večje strpnosti do glasnega govorjenja⁸ in možnosti gostinske ponudbe ali vsaj dopuščanja vnašanja hrane in pijače. Za razliko od predhodno predstavljanje singapurske (Lin idr., 2015) in ameriške študije (Oliveira, 2016) avtorji omenjene britanske raziskave izpostavljajo vlogo študentov pri uveljavljanju koncepta tretjega prostora (pristop »od spodaj navzgor«) in obenem izraziteje zagovarjajo »neuradni« oz. družabni vidik visokošolske knjižnice kot zbirališča mladih ljudi. Do podobnega stališča prihaja tudi druga britanska raziskava (Hunter in Cox, 2014), v tem primeru izvedena v knjižnici Univerze v Sheffieldu. V skladu z njo naj bi študentje kot uporabniki knjižnice največ časa preživeli v njenih družabnosti in glasnemu učenju namenjenih prostorih, obenem pa avtorja omenjene raziskave poudarjata, da so kljub naglemu razvoju tehnologije prevladujoče študijsko sredstvo še vedno (v knjižnici izposojene) knjige oz. tiskano gradivo.

Na podlagi predstavljenih raziskav, ki osrednji smisel tretjega prostora prepoznavajo v zadovoljevanju želja in predstav uporabnikov, lahko zavzamemo stališče, da je pri razumevanju in uresničevanju poslanstva visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora koristno

---

⁸ Pomembnost možnosti glasnega govorjenja, umeščene v posebne prostore ali predele knjižnice, močno poudarja skupina ameriških in kanadskih avtorjev (Elmborg, Jacobs, McElroy in Nelson, 2015), katerih raziskava preučuje in ponuja za zgled stanje v knjižnici Univerze v Iowi. Govorjenje ali »oglašanje« študentov (ang. *student voices*) razumejo v širšem sociološkem in etičnem kontekstu, saj možnost glasnega govorjenja v preučevani knjižnici povezujejo s tamkajšnjima dvema dodatnima pobudama: steno, na kateri so prilepljeni listki s sporočili (mislimi, občutki, komentarji, humornimi zapisi) študentov v času izpitnega obdobja, in organizacijo delavnic ali predavanj, ki dopolnjujejo uradne študijske programe na ravni univerze oz. fakultet. Vsestransko omogočanje »slišnosti« študentov je po mnenju omenjenih avtorjev nujno tako za ustvarjanje odprtega in sprejemajočega (ang. *welcoming*) univerzitetnega okolja kakor tudi za pripravo študentov na nadaljnje življenjske izzive, ki jih je mogoče učinkoviteje reševati s pomočjo samozavestnega (javnega) nastopanja, argumentiranega govora in družbene angažiranosti.

poskrbeti za uravnoteženo in dolgoročno naravnano razmišljanje.⁹ Zavedati se moramo, da so v sodobnem individualističnem in storilnostno zaznamovanem zahodnem svetu takšne ali drugačne novosti podvržene hitrim spremembam – potrebe ali smernice določenega trenutka se lahko v nekaj letih obrnejo v nepričakovano smer, čemur organizacije, kakršne so univerze oz. fakultete in njihove knjižnice, ki praviloma težijo k stabilnemu in zanesljivemu delovanju, ne morejo ustrezno slediti. Neprestano in nepremišljeno uvajanje sprememb zaradi resničnega ali domnevnega zadovoljevanja (ozkih) želja uporabnikov je namreč lahko škodljivo za ugled oz. verodostojnost in hkrati učinkovitost tako knjižničarstva kakor tudi celotnega visokega šolstva. Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice je ali naj bi (še vedno) bilo zagotavljanje vsestranske podpore študijskemu in raziskovalnemu procesu v okviru svoje matične organizacije in drugim zainteresiranim uporabnikom. Na tak način lahko (sicer nekoliko poenostavljeno) trdimo, da je visokošolska knjižnica predvsem informacijska organizacija oz. kraj »učenja in znanja«, pri čemer je uresničevanje koncepta tretjega prostora zgolj v službi čim bolj celovite in vključevalne izvedbe te temeljne naloge. Sodobna in kakovostna visokošolska knjižnica je tako resda zasnovana »za ljudi in ne za knjige«, vendar ob upoštevanju raznolikih potreb in obveznosti uporabnikov, povezanih z njihovo umeščenostjo v okolje visokega šolstva – od dostopnosti tiskanih in elektronskih virov do gostinske in prireditvene ponudbe, od prostorov za tiho učenje do sob za glasno razvijanje idej ali vaje v javnem nastopanju. Če tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice ne razumemo celovito, temveč pomanjkljivo zgolj v ožjem smislu kot prostor »neuradnega« družjenja in sprostitve, lahko upravičeno pripomnimo, da imajo mladi in drugi uporabniki knjižnično različico tretjega prostora na voljo tudi v drugih tipih knjižnic. To se nanaša zlasti na splošno knjižnico, ki je – ker ni del visokošolske organizacije in ker je namenjena najširšemu možnemu krogu uporabnikov določenega geografskega območja – ne opredeljuje v tolikšni meri intelektualno zahtevna ali znanstveno specializirana funkcija.

---

⁹ To načelo, katerega cilj je zasledovati nekakšno »sredino« med tradicionalnimi storitvami in sodobnimi trendi, med drugim zagovarja skupina ameriških raziskovalcev (Yoo-Lee, Lee in Velez, 2013); svoje stališče podkrepljuje z dobro prakso in rezultati anket študentov oz. uporabnikov Knjižnice D. H. Hilla pri Državni univerzi Severne Karoline (ang. *D. H. Hill Library at North Carolina State University*).

3.3 ORGANIZACIJSKO-PROSTORSKE USMERITVE

Sodobne splošne arhitekturno-prostorske smernice za gradnjo novih ali prenovo obstoječih visokošolskih knjižnic, ki naj bi kljub pričakovanim razlikam med posameznimi stavbami odražale skladnost s konceptom tretjega prostora, temeljijo na dejstvu že večkrat omenjene spremenjene paradigme »od knjig k ljudem« oz. »na uporabnika osredotočenem poslanstvu« (ang. *user-centric mission*). Singapurska raziskovalca Choy in Goh (2016), avtorja ene izmed najizčrpnějšíh študij o načrtovanju in preurejanju stavb visokošolskih knjižnic v smeri uresničevanja poslanstva tretjega prostora, tako poudarjata, da v današnjem času omenjenega tipa knjižnic ne moremo več ustrezno razumeti zgolj kot ponudnika informacijskih virov, kjer so v ospredju obsežni in bogato založeni prostori za shranjevanje zbirk (tiskanega) gradiva, saj se visokošolska knjižnica vse bolj spreminja v celovito platformo za nudenje najboljših možnih pogojev pri izvajanju (skupinskega) učenja, poučevanja, raziskovanja in druženja. Študentje in drugi uporabniki visokošolske knjižnice, med drugim zaradi naglega razvoja računalniških tehnologij in pomembnosti svetovnega spleta, posegajo po velikem številu informacijskih virov in kanalov, ki jih knjižnica, v katero zahajajo, sama ne zbira in jih posledično tudi ne nudi. Uporabnike tako v največji meri zanimajo knjižnične storitve ter urejenost in raznolikost prostorov, v katerih lahko preživljajo svoj študijski ali prosti čas. Na tak način je eno ključnih poslanstev sodobne visokošolske knjižnice, ki jih po mnenju omenjenih avtorjev dosledno zasledujejo Knjižnice Tehnološke univerze Nanyang (ang. *Nanyang Technological University Libraries*) v Singapurju, pomagati študentom, kako učinkovito uporabljati in osmišljati informacije, dobljene v knjižnici ali izven nje – ne zgolj in ne toliko neposredno nuditi veliko količino informacijskih virov. V tej luči se, kakor izpostavljata ameriška avtorja Spencer in Watstein (2017), celo sam skupek večnamenskih fizičnih prostorov visokošolske knjižnice, delujoč v skladu s konceptom tretjega prostora, spreminja v svojevrstno obliko storitve – o knjižničnem (tretjem) prostoru tako lahko smiselno razmišljamo (tudi) kot o storitvi. Od tod ameriška avtorja sklepata, da je prostor, razumljen kot storitev, eden izmed ključnih vidikov visokošolske knjižnice, ki mu je treba kljub vse večjim finančnim rezom in kadrovski racionalizaciji posvečati največjo možno pozornost in mu zagotavljati karseda zadostna finančna sredstva.

Na podlagi pojasnjenega lahko trdimo, da so dobro razporejeni in oblikovani knjižnični prostori ključnega pomena pri podpiranju najrazličnejših dejavnosti, s katerimi se srečujejo uporabniki

visokošolske knjižnice. Od tod lahko, povzemajoč že izpostavljeno singapursko študijo (Choy in Goh, 2016), knjižnične prostore razdelimo v štiri kategorije, ki sledijo štirim glavnim uporabniškim potrebam, odvisnim tako od posameznih študijskih smeri in letnikov kakor tudi od osebnih učnih slogov oz. preferenc: knjižnica kot tihi študijski prostor, knjižnica kot prostor skupinskega dela oz. učenja, knjižnica kot prostor interakcije in knjižnica kot prostor skupnosti.¹⁰ Knjižnica kot tihi učni prostor se nanaša na sobe za intenzivno individualno učenje v tišini, knjižnica kot prostor skupinskega dela oz. učenja se nanaša na sobe za glasno govorjenje pri reševanju študijskih nalog v skupini, knjižnica kot prostor interakcije se nanaša na posebne točke oz. informacijske pulte, pri katerih uporabniki od osebja knjižnice dobivajo pomoč pri iskanju in vrednotenju študijskega gradiva, knjižnica kot prostor skupnosti pa se nanaša na sobe oz. predele knjižnice, namenjene ustvarjanju občutka skupnosti in medsebojne enakosti, kakršne so denimo kavarne, drugi gostinski obrati, razstavni prostori ipd. Za ustrezne tihe študijske prostore so značilne vsakemu posamezniku pripadajoče mize s stoli, ki so (lahko) opremljene z razmejevalnimi zasloni, ki uporabnikom omogočajo zasebnost in jih obenem ščitijo pred odvrčanjem pozornosti od študija.¹¹ Ustrezni prostori skupinskega dela oz. učenja se odlikujejo po dobri osvetljenosti, čim večjem številu premakljivih oz. prilagodljivih miz in stolov, vsaj eni tabli za sprotno zapisovanje ter vsaj enem projektorju in posebni tabli ali platnu za prikazovanje računalniških predstavitev. Ustrezni prostori interakcije med uporabniki in zaposlenimi so opremljeni z informacijskimi pulti za svetovanje in računalniškimi postajami s stoli, kjer lahko uporabniki – bodisi sami ali s pomočjo knjižničnega osebja – iščejo ali pregledujejo iskane informacijske vire. Ustrezne prostore skupnosti pa sestavljajo ne le gostinski obrati, kakršne so kavarne, picerije ali menze,¹² temveč tudi razstavne in prireditvene

---

¹⁰ Podoben pogled na funkcijsko razdelitev prostorov visokošolske knjižnice zasledimo v že omenjeni raziskavi ameriških avtorjev Yoo-Lee idr. (2013), pa tudi v raziskavi prav tako že omenjenih ameriških avtorjev Spencer in Watstein (2017). Tovrstni prostori naj bi se v temelju delili na dve kategoriji: »uradni« prostori za študij in »neuradni« prostori za druženje.

¹¹ Kot zanimivost lahko opozorimo na prakso v Knjižnicah Univerze v Hongkongu (ang. *University of Hong Kong Libraries*), kjer je na voljo več fizično ločenih manjših sob oz. celic za individualno tiho učenje enega uporabnika, v katerih je zaradi zagotavljanja večje zbranosti (poleg govorjenja) prepovedana uporaba tehnoloških pripomočkov, kot denimo računalnikov ali mobilnih telefonov (Fox in Sidorko, 2013).

¹² Tu lahko omenimo zanimivo ugotovitev, do katere je z opazovanjem vedenja študentov in z anketnimi vprašalniki prišla skupina ameriških raziskovalcev (Waxman idr., 2007, str. 430–432): pri opremi gostinskih obratov, delujočih v okviru visokošolske knjižnice, naj bi uporabniki cenili raznolikost (prisotnost miz tako za večje kakor tudi manjše število ljudi), zasebnost (prisotnost razmejevalnih zaslonov, sten ali večjih rastlin) in naravno svetlobo oz. okna z razgledom.

dvorane, namenjene organizaciji različnih dogodkov, kakršne so knjižne predstavitve, branje poezije ali filmske projekcije, s čimer zbirajo in povezujejo najrazličnejše (študijske in socialne) skupine knjižničnih uporabnikov.

Večina študij, izvedenih v najrazvitejših državah sveta in posvečenih tako mnenju uporabnikov kakor tudi arhitekturno-prostorskim smernicam pri uresničevanju koncepta tretjega prostora v okviru visokošolske knjižnice, bodisi poudarja ali predpostavlja pomembnost umeščenosti visokošolske knjižnice v samo fizično in hkrati simbolno središče posamezne visokošolske organizacije (univerze ali fakultete). To središče je v angleško govorečih okoljih pogosto tudi središče celotnega študentskega naselja oz. univerzitetnega območja (ang. *campus*). Na to med drugim opozarjajo naslednji avtorji: Waxman idr. (2007), Yoo-Lee idr. (2013), Cunningham in Walton (2016). Sledeč tovrstnemu pogledu, prinaša umeščenost knjižnice v središče matične visokošolske organizacije, denimo v njeno glavno zgradbo ali osrednje nadstropje, dvoje temeljnih koristi. Prvič, knjižnica na tak način tako svojim uporabnikom kakor tudi »zunanjemu svetu« daje simbolno jasno in pomenljivo sporočilo, da je cenjena kot nepogrešljiv sestavni del določene fakultete ali univerze. Drugič, njena organiziranost v skladu s poslanstvom, ki zasleduje koncept tretjega prostora, na najboljši možen način povzema izkušnjo celotne visokošolske organizacije, saj združuje vse (družbene) plasti njenih uporabnikov oz. deluje kot nekakšna »univerza v malem«, to je prostorsko zamejeno intelektualno jedro in družabno zbirališče vseh študentov in zaposlenih. Od tod se tudi občutek skupnosti in pripadnosti visokošolski organizaciji v največji meri oblikuje in goji prav preko njene knjižnice.

Predstavljenemu pogledu o vlogi in središčni umeščenosti knjižnice v okviru visokošolske organizacije z vidika njenega simbolnega pomena in gojenja občutka pripadnosti po našem mnenju na načelni ravni ni mogoče nasprotovati. Vsekakor pa se je pri tem treba zavedati določenih omejitev: ker tako pravno-administrativna ureditev kakor tudi praktično delovanje visokošolskih organizacij izven angleško govorečih dežel, vključno s Slovenijo, velikokrat ne sledi »centralističnemu« sistemu zaključenih univerzitetnih območij oz. kampusov, od prostorske zasnove in organizacije posameznih visokošolskih knjižnic ni mogoče zahtevati njihovega središčnega položaja v ožjem oz. fizičnem smislu. Raziskave in smernice, ki se nanašajo predvsem na anglosaška in nekatera druga najrazvitejša okolja sveta, tako lahko upoštevamo kot zgled ali splošno vodilo, nikakor pa kot nespremenljivo ali dobesedno normo, ki bi jo »na silo« uvajali v vsakem družbenem kontekstu, to je brez upoštevanja posebnosti in

drugačnih tradicij na področju bibliotekarstva in visokega šolstva. V kontekstu specifične ureditve visokošolskih organizacij in njihovih knjižnic si lahko zastavimo naslednje enako pomembno vprašanje, ki zadeva tematsko (ne)zamejenost zbirk posamezne visokošolske knjižnice: Ali je primerneje spodbujati ustanavljanje oz. nadaljnji obstoj »centralnih« univerzitetnih knjižnic, kjer knjižne in druge informacijske zbirke ter knjižnične storitve na določenem arhitekturno-prostorsko enovitem mestu pokrivajo bolj ali manj vsa raznolika študijska področja, ki jih ponuja določena univerza s svojimi fakultetami oz. študijskimi programi? Ali pa je, na drugi strani, bolj smiselno zagovarjati »decentralizirano« ureditev z visokošolskimi knjižnicami na ravni posameznih fakultet oz. oddelkov, kjer vsaka posamezna knjižnica ali njena enota pokriva zgolj določena tematsko zamejena področja? Z vidika koncepta tretjega prostora je prednost »centralne« univerzitetne knjižnice v možnosti zbiranja in srečevanja oseb z najrazličnejših študijsko-znanstvenih področij ter s tem v možnosti vzpostavljanja kar najbolj vključevalnega občutka pripadnosti univerzi kot celoti. Na drugi strani pa je prednost »decentraliziranih« fakultetnih oz. oddelčnih knjižnic v nudenju pogojev, ki tako med uporabniki kakor tudi zaposlenimi omogočajo lažjo obvladljivost delovanja in s tem večjo kakovost informacijskih zbirk in storitev; tovrstna ureditev prinaša tudi večjo »domačnost« in lažje dosega cilj vzpostavljanja (sicer ožje opredeljenega) občutka skupnosti. Vprašanje o tematski združenosti oz. »centralizaciji« ali ločenosti oz. »decentralizaciji« tako po naši presoji ostaja odprto, saj na uresničevanje poslanstva visokošolske knjižnice kot tretjega prostora nima nujno odločilnega vpliva – na to vprašanje lahko ali celo moramo »od primera do primera« odgovarjati različno.

4 RAZISKAVA O RAZUMEVANJU IN URESNIČEVANJU TRETJEGA PROSTORA V MATIČNI VISOKOŠOLSKI ORGANIZACIJI

4.1 KNJIŽNICA KATOLIŠKEGA INŠTITUTA

Kakor je omenjeno v uvodnem poglavju, smo z namenom dodatne osvetlitve in dopolnitve obravnavane tematike v svoji matični visokošolski organizaciji – Fakulteta za poslovne vede, Katoliški inštitut, ki vključuje knjižnico, imenovano Knjižnica Katoliškega inštituta (KKI) –

opravili empirično kvalitativno raziskavo.¹³ Raziskovalne podatke smo pridobili s pomočjo metode fokusne skupine. Cilj kvalitativne raziskave je bil dvojen: po eni strani preveriti stopnjo poznavanja koncepta tretjega prostora v splošnem kontekstu izbrane visokošolske knjižnice, po drugi pa pričakovanja uporabnikov KKI (študentje, zaposleni) glede morebitnih prihodnjih izboljšav ali novih rešitev v navedeni knjižnici.

Za izhodišče raziskave smo si izbrali dejansko stanje KKI, da bi si na tej podlagi lažje zastavljali smiselna in karseda praktična vprašanja o konceptu tretjega prostora in možnostih izboljšave obravnavane knjižnice. Omenjena knjižnica ima uradno dva oddelka: prvi oddelek je širši javnosti dostopna fakultetna knjižnica, imenovana Oddelek Fakulteta za poslovne vede, ki se nahaja na sedežu fakultete in za potrebe katere je bila tudi opravljena navedena raziskava; drugi oddelek je po predhodnem dogovoru dostopna knjižnica, imenovana Oddelek Studia Slovenica. Ta je naslednica nekdanje istoimenske zasebne specialne knjižnice, usmerjene zlasti v zbiranje, ohranjanje in posredovanje gradiva Slovencev iz Združenih držav Amerike. Fakultetna knjižnica obsega dobrih šest tisoč enot informacijskih virov (monografije, učbeniki, zborniki, revije, avdiovizualno gradivo na laserskih nosilcih ipd.), Studia Slovenica pa hrani nad štirideset tisoč enot pretežno historičnega gradiva (monografije, zborniki, revije, vezani letniki časnikov, magnetni trakovi, arhivski dokumenti ipd.). Fakultetna knjižnica med drugim ponuja prostor (vključno z večjo mizo, šestimi udobnimi sedišči in brezžično povezavo do svetovnega spleta) za organizacijo sestankov ali študijskih srečanj ter poseben naravno osvetljen čitalniški prostor z desetimi sedišči za individualno učenje in enim računalniškim mestom (npr. za brskanje po spletno dostopnih knjižničnih katalogih in podatkovnih zbirkah). KKI ima svojega zaposlenega vodjo, ki je hkrati visokošolski učitelj oz. docent in vodja znanstvenoraziskovalne dejavnosti na Fakulteti za poslovne vede. Za potrebe katalogizacije in posodabljanja bibliografije raziskovalcev ima fakulteta na voljo dve ustrezno usposobljeni zunanji oz. honorarni sodelavki.

---

¹³ Fakulteta za poslovne vede je manjši zasebni samostojni visokošolski zavod brez koncesije (javnega (so)financiranja izvajanja študijskih ali raziskovalnih programov) v središču Ljubljane (Krekov trg 1). Na začetku leta 2019 je imela sedem zaposlenih in osemnajst zunanjih (honorarnih) sodelavcev, vpisanih rednih in izrednih študentov pa je bilo sedeminštirideset. Ti se izobražujejo na treh javno veljavnih oz. akreditiranih študijskih programih s področja poslovnih ved; vsak študijski program ustreza posamezni stopnji »bolonjskega« študija – prva (dodiplomska), druga (magistrska) in tretja (doktorska) stopnja.

4.2 POTEK RAZISKAVE

Raziskava je bila razdeljena v dva dela. Prvi del, ki je potekal 10. aprila 2019, je skozi voden polurni skupinski pogovor zajel pet študentov (štiri osebe moškega, eno osebo ženskega spola) prvega letnika prvostopenjskega univerzitetnega študijskega programa »Poslovne vede«. Drugi del, ki je potekal 23. aprila istega leta, pa je skozi voden dvajsetminutni skupinski pogovor, ki smo ga vključili v redni fakultetni sestanek, zajel štiri visokošolske učitelje oz. raziskovalce, zaposlene za polni delovni čas (dve osebi moškega, dve ženskega spola). Člani obeh fokusnih skupin so v raziskavi sodelovali prostovoljno in bili izbrani po vnaprej določenih merilih. Fokusna skupina študentov prvega letnika prve stopnje je bila izbrana med tistimi študenti, ki se v okviru prvega letnika po izkušnjah visokošolskih učiteljev najbolj redno udeležujejo predavanj, po naši izkušnji pa so isti študentje obenem najbolj redni obiskovalci fakultetne knjižnice. Naslednja merila za izbor študentov prvega letnika prve stopnje – namesto študentov višjih letnikov oz. stopenj – so bila: njihova še razmeroma živa izkušnja s (srednje)šolsko knjižnico, ki bi jim omogočala primerjavo s sedanjo visokošolsko; njihovo slabše poznavanje mreže splošnih in visokošolskih knjižnic na območju Ljubljane – zlasti knjižnic Pravne fakultete in Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, ki se nahajata v neposredni bližini KKI; dejstvo, da zaradi svoje starosti predstavljajo potencialno najprimernejšo skupino študentov, ki bodo lahko sooblikovali, dočakali in uporabljali morebitne izboljšave knjižnice svoje matične fakultete v kratkoročni ali srednjeročni prihodnosti. Fokusna skupina zaposlenih pa je bila izbrana med tistimi, ki se po naši izkušnji v svojem delovnem času bolj ali manj stalno nahajajo v prostorih fakultete in se fakultetnih sestankov udeležujejo najbolj redno.

V obeh fokusnih skupinah je bilo tako študentom kakor tudi zaposlenim skozi pogovor zastavljenih osem glavnih vprašanj:

1. Ali poznate oz. ali ste že slišali za koncept tretjega prostora v kontekstu (visokošolske) knjižnice?
2. Kaj bi si kot študentje (v primeru študentske fokusne skupine) ali kot zaposleni (v primeru fokusne skupine zaposlenih) želeli od knjižnice KKI? Katere so po vašem mnenju njene prioritete za prihodnost?
3. Kako razumete vlogo čitalnice KKI in kakšna naj bo v prihodnje?
4. Kakšno je vaše mnenje o dostopnosti in rabi elektronskih informacijskih virov v KKI?
5. Kakšno je vaše mnenje o skupinskem učenju v KKI?

6. Kakšno je vaše mnenje o (ne)povezanosti med KKI in družabno-sprostitvenimi storitvami?
7. Kakšno je vaše mnenje o (ne)povezanosti med KKI in gostinsko ponudbo (kavarna, menza, picerija ipd.)?
8. Kakšno je vaše mnenje o (ne)povezanosti med KKI in kulturno-prireditveno ponudbo (znanstvene konference, okrogle mize, predstavitve knjig, proslave ipd.)?

Pri vseh odgovorih na zastavljena vprašanja oz. skozi celoten potek pogovora je bilo med fokusno skupino študentov in fokusno skupino zaposlenih mogoče opaziti dve splošni in pomembni razliki. Študentje so v svojih razmišljanjih in predlogih odražali (presenetljivo) medsebojno usklajenost, obenem pa nastopali z jasnim prepričanjem, da so knjižnične storitve namenjene predvsem njim – visokošolski knjižnici so tako pripisovali prvenstveno poslanstvo podpore študijskemu procesu matične organizacije. Na drugi strani so zaposleni v svojih razmišljanjih in predlogih izražali različne, medsebojno pretežno neusklajene poglede, obenem pa poskušali govoriti ne v lastnem imenu, temveč v imenu študentov (v smislu: »Kaj bi bilo dobro za njih?«). Sebe tako niso doživljali kot uporabnike visokošolske knjižnice, saj so slednji pripisovali vlogo podporne službe študentom.¹⁴ Pri večini v pogovor vključenih zaposlenih (treh od štirih) je bilo zaznati stališče, da knjižnica predstavlja zgolj enega od delov oz. vidikov visokošolske organizacije kot celote, znotraj katere se ključni izzivi (vsaj trenutno) kažejo na drugih področjih – nadaljnja postopna rast števila študentov in zaposlenih ter zagotovitev stabilnejših virov financiranja. V tej zvezi je bilo izraženo tudi mnenje, da imajo študentje poleg knjižnice svoje matične fakultete možnost včlanitve tako v Narodno in univerzitetno knjižnico kakor tudi v knjižnice članic Univerze v Ljubljani, še posebej v dve visokošolski knjižnici v neposredni bližini (knjižnica Pravne fakultete in knjižnica Teološke fakultete). Te knjižnice se odlikujejo po razmeroma bogatih knjižničnih zbirkah, urejenih čitalniških prostorih in sodobni informacijsko-komunikacijski tehnologiji, vključno z (oddaljenim) dostopom do licenčnih elektronskih informacijskih virov.

---

¹⁴ To opažanje je mogoče povezati s ključno ugotovitvijo že omenjene (opomba št. 6) raziskave, ki so jo opravili Vilar idr. (2015), in sicer da slovenski raziskovalci, med katere spadajo tudi visokošolski učitelji, le redko obiskujejo knjižnice svojih matičnih organizacij in knjižnici kot taki (z izjemo spletno dostopnih knjižničnih katalogov) ne pripisujejo odločilne vloge pri svojem delu.

4.3 REZULTATI RAZISKAVE

Na vprašanje o poznavanju koncepta tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice so vsi študentje podali enoglasen in razmeroma pravilen odgovor, saj so izpostavili, da je tretji prostor nekaj, kar naj bi bilo »hibridno« ali »vmesno«, kamor študentje ali drugi uporabniki »pogosto in radi zahajajo«, kar naj bi označevalo novo obliko dožemanja knjižnic in izvajanja knjižničnih storitev, zlasti z vidika skupinskega učenja in druženja. Na isto vprašanje so zaposleni odgovorili precej bolj redkobesedno oz. zadržano, čeprav so izrazili domnevo, da naj bi tretji prostor označeval nekaj »neuradnega« in naj bi bil njegov namen privabljati nove knjižnične uporabnike. V tem primeru je torej mogoče zaključiti, da so imeli študentje za razliko od zaposlenih o konceptu tretjega prostora ustrežnejše predstave.

Glede prioritete fakultetne knjižnice za prihodnost so študentje ponovno enoglasno odgovorili, da si po eni strani želijo daljše obdobje izposoje tiskanega gradiva, denimo možnost izposoje za tri mesece oz. za cel študijski semester, po drugi strani pa si želijo avtomat s hrano ali gostinski lokal (najraje picerijo), udobne sedežne garniture za sedenje, kar naj bi olajšalo skupinsko učenje, in nasploh prostor, ki bi omogočal tako skupinsko učenje kakor tudi ponudbo ali vnašanje hrane in pijače. Pri tem so pojasnili, da tovrsten prostor ne bi bil nujno del knjižnice (bodisi fizično ali organizacijsko), vsekakor pa bi ga bilo vredno umestiti v obstoječo stavbo fakultete. Zanimivo je, da so študentje v nadaljevanju izrazili željo po namenski in fizični ločitvi omenjenih prostorov za skupinsko učenje in družabnost od čitalnice za tiho individualno učenje, ki v okviru fakultetne knjižnice že obstaja in ki jo dojemajo kot sestavni del vsake visokošolske knjižnice. Z obstoječo čitalnico so bili zadovoljni, izrazili pa so željo po vsaj dveh stacionarnih računalnikih (za razliko od trenutno enega) s povezavo do svetovnega spleta. Ob tem so poudarili, da ponudba stacionarnih računalnikov ni tehnološko zastarela, saj naj bi bilo delo oz. učenje z njihovo pomočjo bolj učinkovito od učenja s pomočjo osebnih prenosnih računalnikov ali mobilnih telefonov.¹⁵ Glede dožemanja in vrednotenja čitalnice za individualno učenje razlik med študenti in zaposlenimi ni bilo opaziti, večja razlika se je namreč pojavila pri (vsebinski) zasnovi prostora ali prostorov za družabnost in gostinsko ponudbo. Zaposleni so predlagali, da bi fakulteta (ne knjižnica) v srednjeročni prihodnosti, po vsej verjetnosti v sodelovanju z

---

¹⁵ Visoko vrednotenje prostorov za tiho individualno učenje in računalniških postaj lahko vzporejamo z raziskavama, predstavljenima v prejšnjem poglavju, iz Singapurja (Lin idr., 2015) in Združenih držav Amerike (Oliveira, 2016).

zunanjim izvajalcem, odprla gostinski lokal, denimo kavarno, z izbiro toplih obrokov, ki bi postal prostor prehranjevanja, druženja in izmenjave idej, v katerem bi imeli študentje matične fakultete prednostno možnost zaposlitve oz. študentskega dela. Na tak način naj bi po eni strani pridobili strokovne in komunikacijske izkušnje iz »resničnega življenja«, kar naj bi bilo za študente ekonomsko-poslovnih študijskih smeri neprecenljivega pomena, po drugi strani pa bi vzpostavili dodatno pripadnost matični visokošolski organizaciji, ki jim je omogočila študentsko delo. Pri tem so zaposleni sicer opozorili na finančne in druge objektivne omejitve, saj bi bilo treba za uvedbo gostinskega lokala razširiti prostore fakultete, pridobiti ustrezna dovoljenja in tudi izseliti nekatere druge obstoječe uporabnike stavbe, s čimer se njen lastnik verjetno ne bi strinjal.

Večja razlika med študenti in zaposlenimi se je pojavila tudi pri dojemanju vloge elektronskih virov v knjižnici. Študentje so poudarili, da v knjižnico želijo prihajati zato, ker jim ta omogoča izposojanje knjig in drugega tiskanega gradiva, dostop do elektronskih virov pa naj bi si sami zagotavljali na svetovnem spletu ali s pomočjo oddaljenega dostopa, ki jim ga v okviru knjižnične mreže Univerze v Ljubljani omogočajo druge knjižnice (npr. knjižnica Pravne fakultete, Narodna in univerzitetna knjižnica). V tem smislu svojo matično visokošolsko knjižnico doživljajo predvsem kot »prostor knjig in učenja«, ki naj ohranja prvenstvo tiskanega gradiva. Eden od pomenljivih odgovorov na to temo se je glasil: »Že tako smo povsod skozi vsakdanje življenje zasuti z digitalnimi vsebinami; ni dobro, da nas s tem moti še naša fakultetna knjižnica. Za poglobljen študij je treba vzeti v roke knjigo.« Dva od petih študentov sta tudi izrecno pripomnila, da fakulteti ni treba vlagati visokih finančnih sredstev v licenčno omogočanje dostopa do elektronskih virov, saj je vse več znanstvenih revij odprto dostopnih na svetovnem spletu, takšne storitve pa že trenutno dovolj dobro ponujajo fakultete oz. njihove knjižnice v neposredni bližini (knjižnica Pravne fakultete in knjižnica Teološke fakultete). Vsi študentje so se z navedenim mnenjem strinjali in dodali, naj njihova matična fakulteta (še naprej) skrbi za sodobno študijsko literaturo, čim večje število izvodov vsebinsko najpomembnejših del (učbenikov ali preglednih monografij) in nakup »edinstvene« literature, to je tiste, ki je druge visokošolske organizacije v Sloveniji nimajo. Drugačno dojetje vloge elektronskih virov v knjižnici je bilo zaznati pri zaposlenih, ki so izrazili željo, da bi Fakulteta za poslovne vede oz. njena knjižnica, podobno kot fakultete članice Univerze v Ljubljani, svojim članom ponujala (oddaljen) dostop do mednarodno najuglednejših znanstvenih revij s posameznih izbranih področij. Na tak način naj bi fakulteta okrepila svoj ugled in se lažje merila

s fakultetami Univerze v Ljubljani. Ob tem so zaposleni sicer opozorili, da se zavedajo resnih finančnih omejitev, ki jih tovrstne storitve predpostavljajo (nove zaposlitve ustreznih strokovnjakov, računalniško-tehnoška podpora, plačevanje licenc ipd.), posledično pa tudi nezmožnosti »tekmovanja« s tako razvejanim in iz državnega proračuna podprtim sistemom, kakršen je Univerza v Ljubljani.

Zanimivo je, da pri odgovorih na zadnje vprašanje, ki zadeva razmerje med visokošolsko knjižnico in kulturnimi prireditvami, ni bilo opaziti razlik. Tako študentje kakor tudi zaposleni knjižnici niso pripisali vloge organizatorja kulturnih prireditev, saj so sklepali, da je to v domeni fakultete kot celote, zlasti v luči dejstva, da na Fakulteti za poslovne vede že obstaja razmeroma prostorna in z naravno svetlobo bogato osvetljena dvorana z okrog stotimi sedišči, ki se uporablja za različne dogodke.

4.4 RAZPRAVA

Na podlagi rezultatov predstavljene kvalitativne raziskave, opravljene s pomočjo dveh fokusnih skupin, lahko izpeljemo štiri pomembnejše sklepe:

1. seznanjenost s konceptom tretjega prostora v kontekstu knjižnic je bila pri študentih večja, pri zaposlenih pa manjša;
2. pri obeh skupinah je bilo jasno izraženo mnenje o smiselnosti skupinskega učenja in omogočanja pogojev za družabnost ter gostinsko ponudbo, ki pa jo tako študentje kakor tudi zaposleni dojemajo bolj v smislu »dodatne ponudbe« v okviru fakultete kot celote in je ne pripisujejo posebej knjižnici;
3. za študente ima (še vedno) velik pomen tiskano knjižnično gradivo skupaj s čitalnico kot sestavnim delom knjižnice, namenjenim tihemu individualnemu učenju, kar omogoča primerjavo z rezultati različnih raziskav v mednarodnem okolju, ki prav tako kažejo na nadaljnji obstoj potrebe po klasičnih informacijskih virih in tihem učenju;
4. glede povezave med konceptom tretjega prostora in ustvarjanjem ali krepljenjem občutka (visokošolske) skupnosti pri študentih skozi skupinsko učenje ali družabnost – za razliko od zaposlenih – ni bila omenjena skupnost kot oblika pripadnosti fakulteti, temveč kot oblika povezanosti oz. medsebojne pomoči v krogu študentov samih.

Pred ovrednotenjem kvalitativne raziskave, ki sledi v nadaljevanju, moramo opozoriti na naslednje: zaradi objektivnih časovnih, dolžinskih in funkcionalnih omejitev v opravljeno kvalitativno raziskavo niso mogli biti zajeti drugi relevantni kvalitativni in kvantitativni (npr. statistika na podlagi večjih vzorcev) rezultati o vlogi visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora, ki zadevajo stanje v visokem šolstvu na ravni Slovenije kot celote, vključno z morebitnimi spremembami v načinu podajanja znanja oz. pedagogiki na visokošolski stopnji. Tovrstne raziskave – skupaj z jasno vizijo razvoja slovenskemu okolju prilagojenega tipa visokošolskih knjižnic – bi bilo treba v bližnji ali vsaj srednjeročni prihodnosti šele opraviti.

Opravljeno kvalitativno raziskavo lahko ovrednotimo kot dobro podlago za nadaljnje načrtovanje izboljšav oz. posodobitev fakultetne knjižnice, posledično pa tudi kot nekakšen »dokument«, s katerim je mogoče nastopiti pred vodstvom fakultete in tako samozavestneje iskati primerne rešitve, ki upoštevajo tako njihovo objektivno izvedljivost kakor tudi zaželeno oz. optimalno stanje. Ta raziskava daje vpogled v določen (ožji) segment slovenskega visokošolskega sistema, s čimer spodbuja izvajanje sorodnih raziskav in potencialno iskanje širših strukturnih odgovorov na vprašanja, ki jih visokošolskemu knjižničarstvu zastavlja resno upoštevanje teorije in prakse, izhajajoče iz koncepta tretjega prostora. Eden pomembnejših izzivov, na katerega lahko opozarja opravljena raziskava in ki bi ga bilo v drugih raziskavah vredno podrobneje (sociološko) preučiti, je razkorak med teoretično utemeljenim oz. deklarativnim in dejanskim razumevanjem tretjega prostora v luči vzpostavljanja ali gojenja občutka skupnosti in pripadnosti matični visokošolski organizaciji. Zdi se namreč, da je občutek skupnosti v določenem pogledu omejen ali samozadosten, saj je povezan z medvrstniško oz. študentsko solidarnostjo, ne pa z »mišljenjem in čutenjem«, ki bi vključevalo fakulteto ali univerzo kot celoto. Še večji izziv pa lahko predstavlja v določeni meri pokroviteljski odnos zaposlenih oz. visokošolskih učiteljev tako do študentov kakor tudi do knjižnice: zaposleni namreč v temelju knjižnico doživljajo kot »podporno službo« za študente in ne kot sestavni del, ki bi koristil visokošolski organizaciji kot celoti, v kateri in s pomočjo katere imajo kot nosilci pedagoške in raziskovalno-razvojne dejavnosti nepogrešljivo vlogo tudi zaposleni. Kakor smo pokazali v prejšnjih (pod)poglavjih, takšen odnos ni posebnost, ki bi se omejevala zgolj na KKI, temveč odraža splošno stanje v slovenskem visokošolskem in raziskovalnem okolju. Da bi visokošolska knjižnica postala resnični tretji prostor, katerega glavna značilnost je vključevanje različnosti, si je nujno potrebno prizadevati za spreminjanje odnosa do nje same na strani

zaposlenih v visokošolskih organizacijah in tako »stik« na ravni »knjižnica–študentje« dopolnjevati s »stikom« tudi na ravni »knjižnica–zaposleni«.

Kljub obstoječim izzivom oz. odprtim vprašanjem je koristno, da (zlasti) za reševanje preozkega dojemanja knjižnice kot »podporne službe« za študente – namesto kot širše zasnovanega sestavnega dela visokošolske organizacije, ki koristi tudi njenim zaposlenim in drugim uporabnikom – predlagamo nekaj potencialnih ukrepov. Zanje menimo, da bi jih bilo vredno umestiti v redno delovanje naše matične visokošolske organizacije ali se o njihovem smislu in načinu izvedbe vsaj odkrito pogovoriti z vodstvom, to je z direktorjem in dekanom.

Prvi ukrep, ki se v KKI na pobudo njenega vodje oz. avtorja pričujoče naloge od decembra 2018 že izvaja, je prizadevanje za aktivno vključevanje zaposlenih in honorarnih sodelavcev pri sooblikovanju nabavne politike za sprotno posodabljanje knjižnične zbirke. Vsi predavatelji in raziskovalci – ne glede na njihov zaposlitveni ali pogodbeni status – obravnavane visokošolske organizacije dvakrat letno po elektronski pošti prejmejo poziv, naj po svoji presoji KKI predlagajo nakup vsaj dveh naslovov sodobnih znanstvenih del najvišje kakovosti v slovenskem, angleškem ali kakem drugem svetovnem jeziku, ki zadevajo njihovo raziskovalno področje in/ali predmet, ki ga izvajajo na fakulteti. Vodstvo fakultete nato po posvetovanju z vodjo KKI sprejme odločitev, katera od predlaganih del bodo glede na razpoložljiva finančna sredstva in trenutne prioritete v študijskem procesu dejansko nabavljena. Po naših dosedanjih izkušnjah se je na omenjeni poziv odzvalo 60 odstotkov zaposlenih in honorarnih sodelavcev (petnajst od skupno petindvajsetih), nakup pa je bil odobren dobri polovici predlaganih del. Na tak način je zaposlenim in zunanjim sodelavcem fakultete sporočeno, da je njihovo mnenje za KKI dragoceno, predvsem pa, da je knjižnica, skupaj z rednim posodabljanjem njenega gradiva, nujni sestavni del poslanstva vsake visokošolske organizacije in s tem tudi del njihove lastne odgovornosti kot predavateljev oz. raziskovalcev. Drugi potencialni ukrep, ki bi ga bilo koristno uvesti, je obvezen ali priporočen dopoldanski oz. nekajurni informativni tečaj, ki bi ga ob začetku vsakega študijskega leta v organizaciji KKI študentje in predavatelji obiskovali skupaj – že samo dejstvo skupnega obiskovanja bi poleg vsebine tečaja poudarilo vključevalni značaj visokošolske knjižnice. Tečaj bi slušatelje seznanil: s knjižničnimi storitvami, tematsko in fizično razporeditvijo gradiva ter novostmi v fakultetni knjižnici, z uporabo nacionalnega vzajemnega bibliografskega sistema (»Cobiss«), tipologijo informacijskih virov, temeljno bibliotekarsko-informacijsko terminologijo, ureditvijo knjižnične dejavnosti v Sloveniji,

pomembnejšimi novostmi v mednarodni bibliotekarski in informacijski znanosti, konceptom tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice ipd. Tretji potencialni ukrep, ki prav tako zadeva bibliopedagoško in organizacijsko dejavnost knjižnice, pa bi bil nekajurni informativni tečaj, posebej namenjen visokošolskim predavateljem in raziskovalcem. Ob morebitni pomoči vabljenih strokovnjakov za bibliotekarstvo in informacijsko znanosti iz drugih (visokošolskih) organizacij, bi vključeval vsebine, ki so tej skupini uporabnikov v pomoč pri reševanju njihovih službenih nalog. Tovrstne vsebine bi slušatelje med drugim seznanjale: z uporabo in vrednotenjem licenčnih elektronskih informacijskih virov, načinom vodenja osebne (znanstvene) bibliografije v slovenskem okolju, s stanjem in novostmi na področju bibliografskih baz oz. indeksiranih znanstvenih revij pri posameznih izbranih vedah, stanjem in novostmi na področju objavljanja v odprtem dostopu, vključno z izzivi v kontekstu zaščite avtorske pravice ipd.

5 ZAKLJUČEK

V pričujoči nalogi osvetljeno poslanstvo visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora predstavlja aktualno in mednarodno vse bolj uveljavljeno tematiko. Ob upoštevanju različnih opredelitev, značilnosti in pomenov tretjega prostora v kontekstu visokošolskega knjižničarstva, obravnavana tema posega tako na področje bibliotekarske in informacijske znanosti kakor tudi na širše družbeno oz. sociološko področje razumevanja in ureditve visokega šolstva. Na podlagi postavljenega teoretičnega okvira, primerjalne analize slovenskih in tujih raziskav ter opravljene raziskave v matični visokošolski organizaciji lahko sklenemo, da koncept tretjega prostora izhaja iz spremembe paradigme »od knjig k ljudem«, ki se je v bibliotekarski in informacijski znanosti ter praktičnem delovanju (visokošolskih) knjižnic v zadnjih dveh desetletjih že v dobršni meri uveljavila kot vodilo pri načrtovanju ali prenovi knjižničnih stavb ter posodabljanju in širitvi nabora knjižničnih storitev.

Na tem mestu moramo poudariti, da koncept tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice ne označuje zgolj družabne oz. »neuradne« plati njenega poslanstva, temveč predvideva raznolikost in celovitost njenih nalog in storitev. Omenjena celovitost izhaja iz ugotovitve, da je tudi fizični prostor oz. skupek fizičnih prostorov – njihova zasnova, funkcionalna razporeditev, osvetljenost, opremljenost ipd. – posamezne visokošolske knjižnice ena od vse pomembnejših oblik knjižničnih storitev, ki vpliva na (dobro) počutje uporabnikov,

njihovo pogostnost obiskovanja knjižnice in vzpostavljanje ali gojenje občutka skupnosti. Kakovostna visokošolska knjižnica tako vase vključuje prostore oz. sobe za shranjevanje (tiskanega) gradiva, prost pristop do (določenih) knjižničnih zbirk, tiho individualno učenje, skupinsko delo ob glasnem govorjenju, računalniške postaje, informacijske pulte, prireditvene ali razstavne dvorane in prostore, namenjene družabno-gostinski ponudbi, kakršne so kavarne, menze, picerije ipd. Tovrstna visokošolska knjižnica upošteva raznolike potrebe in obveznosti svojih uporabnikov, ki jih odločilno zaznamuje izobraževanje ali delovanje v sklopu visokošolskih organizacij. V podobnem ključu visokošolska knjižnica, ki koncept tretjega prostora povezuje z raznolikostjo in celovitostjo, omogoča tudi nadaljnji soobstoj oz. medsebojno dopolnjevanje tiskanega in elektronskega knjižničnega gradiva, saj sodobne tehnologije razume kot nujno obogatitev tradicionalnih knjižničnih zbirk in storitev, ne kot (domnevni) razlog za njihovo ukinitve ali nekritično sprejemanje novosti zgolj zaradi novosti samih.

Raziskovanje poslanstva visokošolske knjižnice v luči tretjega prostora nas vodi do prepričanja, da je ali naj bi bila vsaka posamezna visokošolska knjižnica nepogrešljiv sestavni del matične visokošolske organizacije (fakultete ali univerze). Še več, temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice se v tej smeri kaže kot biti ali postati intelektualno in ustvarjalno središče matične organizacije, kamor redno zahajajo in se srečujejo njeni študentje in zaposleni. V tem pogledu njena neuradno-družabna funkcija, če koncept tretjega prostora razumemo v ožjem pomenu, predstavlja zgolj en vidik knjižnične ponudbe oz. poslanstva. Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice namreč je ali naj bi bilo zagotavljanje vsestranske podpore študijskemu in raziskovalnemu procesu v okviru svoje matične organizacije in drugim zainteresiranim uporabnikom. Na tak način lahko (sicer nekoliko poenostavljeno) trdimo, da je visokošolska knjižnica predvsem informacijska organizacija oz. kraj »učenja in znanja«, pri čemer je uresničevanje koncepta tretjega prostora zgolj v službi čim bolj celovite in vključevalne izvedbe te temeljne naloge. Sodobna in kakovostna visokošolska knjižnica je tako nedvomno zasnovana »za ljudi in ne za knjige«, vendar ob upoštevanju raznolikih potreb in obveznosti uporabnikov, povezanih z njihovo umeščenostjo v okolje visokega šolstva – od dostopnosti tiskanih in elektronskih virov do gostinske in prireditvene ponudbe, od prostorov za tiho učenje do sob za glasno razvijanje idej ali vaje v javnem nastopanju. Od tod izhaja, da knjižničarstvo in visoko šolstvo nista in ne smeta biti dva »ločena svetova«, saj je poslanstvo visokošolske knjižnice umeščeno v pedagoško-raziskovalni proces matične visokošolske organizacije. Pri tem gre torej

za večplastno in obenem medsebojno dopolnjujočo se celoto – knjižnica je tako podrejena študijsko-raziskovalni in sprostitevno-družabni dobrobiti uporabnikov, ki so na tak ali drugačen način povezani s fakulteto ali univerzo, v katere sklopu knjižnica deluje, univerza ali fakulteta pa knjižnico spoštuje in jo temu primerno tako moralno kakor tudi finančno podpira kot sestavni del svojega lastnega delovanja. Če je na podlagi doslej navedenega visokošolska knjižnica razumljena kot intelektualno in ustvarjalno središče matične organizacije, kamor redno zahajajo in se srečujejo njeni študentje in zaposleni, se v njej in preko nje tudi vzpostavlja oz. goji občutek skupnosti. Ta ne zadeva zgolj nudenja pogojev za sprejetost in enakost med knjižničnimi uporabniki, prav tako se ne omejuje na druženje, spletnje novih poznanstev in »vrstniško solidarnost« med študenti, temveč vodi tudi k širše zamišljeni pripadnosti matični visokošolski organizaciji. Knjižnica kot tretji prostor tako že na pragmatični ravni koristi matični organizaciji, saj s tem krepi povezanost med njenimi študenti in/ali zaposlenimi, s čimer (dolgoročno) povečuje svoj ugled – v njenem interesu torej je, da ima knjižnico, zasnovano po konceptu tretjega prostora, jo podpira in skrbi za njeno delovanje.

Sedanje in prihodnje uresničevanje poslanstva visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora je neločljivo povezano s številnimi dilemami oz. izzivi. Med najbolj praktične izzive lahko štejemo zastarele stavbe knjižnic ali visokošolskih organizacij, ki otežujejo prenove knjižničnih prostorov v smeri uvedbe tretjega prostora, in finančne omejitve, ki onemogočajo ne le ustrezno vlaganje v nove prostorsko-materialne rešitve, temveč tudi v nove raziskave ter zaposlovanje in strokovni razvoj kadrov. Tu se kot pomembna dilema kaže tudi razmerje med »centralizirano« in »decentralizirano« ureditvijo visokošolske knjižnice, ki ga pogojuje vrsta posebnosti v posameznih državah oz. različne tradicije na področju knjižničarstva in visokega šolstva. Z vidika koncepta tretjega prostora je prednost »centralne« univerzitetne knjižnice v možnosti zbiranja in srečevanja ljudi z najrazličnejših študijsko-znanstvenih področij ter s tem v možnosti vzpostavljanja kar najbolj vključevalnega občutka pripadnosti univerzi kot celoti. Na drugi strani pa je prednost »decentraliziranih« fakultetnih oz. oddelčnih knjižnic v nudenju pogojev, ki tako med uporabniki kakor tudi zaposlenimi omogočajo lažjo obvladljivost delovanja in s tem večjo kakovost informacijskih zbirk in storitev; tovrstna ureditev prinaša tudi večjo »domačnost« in lažje dosega cilj vzpostavljanja (sicer ožje opredeljenega) občutka skupnosti. Vprašanje o »centralizaciji« ali »decentralizaciji« tako po naši presoji ostaja odprto – na to vprašanje moramo »od primera do primera« odgovarjati različno.

Naslednji pomemben izziv predstavlja poenostavljeno izenačevanje kroga uporabnikov visokošolske knjižnice s študenti, s čimer vloga visokošolske knjižnice postane zožena na nudenje podpore študijskemu procesu, zlasti pripravam na izpite in pisanju seminarских nalog ali zaključnih (diplomskih, magistrskih, doktorskih) del. Pri tem je zanemarjena enako pomembna vloga visokošolske knjižnice kot nepogrešljivega dejavnika raziskovalno-razvojne dejavnosti visokega šolstva in znanosti nasploh. Takšno (ne)razumevanje visokošolske knjižnice tako iz kroga njenih uporabnikov hote ali nehote izključuje visokošolske učitelje, raziskovalce in druge zaposlene v matični visokošolski organizaciji, prav tako izključuje zaposlene v drugih visokošolskih organizacijah in druge raziskovalce ali strokovnjake, ki ne prihajajo iz visokošolskega okolja. Omenjenega poenostavljanja ne smemo razumeti zgolj kot izziva teoretično-metodološke narave, saj se odraža tudi v praksi, na kar med drugim opozarjajo rezultati opravljene kvalitativne raziskave v okviru matične visokošolske organizacije. Slednji kažejo, da visokošolski učitelji in raziskovalci »svoje« knjižnice ne obiskujejo in jo pokroviteljsko dojemajo kot podporno službo za študente.

Vrednost omenjene kvalitativne raziskave je sicer zlasti v tem, da ponuja vpogled v določen (ožji) segment slovenskega visokošolskega sistema, s čimer spodbuja izvajanje sorodnih raziskav in iskanje strukturnih odgovorov na vprašanja, ki jih slovenskemu visokošolskemu knjižničarstvu zastavlja resno upoštevanje teorije in prakse, izhajajoče iz koncepta tretjega prostora. Eden pomembnejših izzivov, na katerega lahko opozarja opravljena raziskava in ki bi ga bilo v drugih raziskavah vredno podrobneje (sociološko) preučiti, je razkorak med teoretično utemeljenim ali deklarativnim in dejanskim razumevanjem tretjega prostora v luči gojenja občutka skupnosti in pripadnosti matični visokošolski organizaciji. Zdi se namreč, da je občutek skupnosti nekako omejen ali samozadosten, saj je povezan s študentsko solidarnostjo, ne pa z »mišljenjem in čutenjem«, ki bi vključevalo fakulteto ali univerzo kot celoto. Tu kot primer »slabega zgleda« izstopa Osrednja humanistična knjižnica v okviru Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki se kot tretja največja knjižnica v Sloveniji spopada s prostorsko stisko in (vsaj delno) zastarelimi storitvami.

Ker je sam koncept tretjega prostora v knjižničnem kontekstu nastal kot odgovor na sodobne potrebe uporabnikov, izhajajoče predvsem iz sprememb na področju visokošolske pedagogike oz. načina podajanja znanja – od »frontalnih« predavanj k sodelovalnemu učenju in nastopanju – in obenem hitrega razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologij, se v jedru uresničevanja

poslanstva visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora nahaja težnja po sprotnem preverjanju doseženega stanja in mnenj uporabnikov. Le na tak način je mogoče iskati ustrezne nove rešitve, se prilagajati trenutnim in prihodnjim razmeram ter vzdrževati zadovoljivo raven kakovosti storitev. Tretji prostor je tako v našem kontekstu pomemben del sodobne in prihodnje dinamike zagotavljanja kakovosti v knjižničarstvu in visokem šolstvu. Tovrstna dinamika nujno zahteva samorefleksijo oz. samokritičnost vseh raziskovalcev in odločevalcev, ki neposredno ali posredno oblikujejo sedanjo in prihodnjo vlogo visokošolskega knjižničarstva. Po drugi strani pa se moramo zavedati, da so v sodobnem zahodnem svetu takšne ali drugačne novosti podvržene hitrim spremembam – potrebe ali smernice določenega trenutka se lahko v nekaj letih obrnejo v nepričakovano smer, čemur organizacije, kakršne so univerze oz. fakultete in njihove knjižnice, ki praviloma težijo k stabilnemu in zanesljivemu delovanju, ne morejo ustrezno slediti. Nepremišljeno uvajanje sprememb zaradi resničnega ali domnevnega zadovoljevanja (ozkih) želja uporabnikov je tako lahko škodljivo za ugled oz. verodostojnost in hkrati učinkovitost tako knjižničarstva kakor tudi celotnega visokega šolstva. Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice je ali naj bi bilo zagotavljanje vsestranske podpore študijskemu in raziskovalnemu procesu v okviru svoje matične organizacije in drugim zainteresiranim uporabnikom. Na tej podlagi lahko ponovno poudarimo, da je visokošolska knjižnica predvsem informacijska organizacija oz. kraj »učenja in znanja«, pri čemer je uresničevanje koncepta tretjega prostora zgolj v službi čim bolj celovite in vključevalne izvedbe te temeljne naloge.

6 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Ambrožič, M. (2012). Preobrazba visokošolskih knjižnic za učinkovito podporo spremenjenim matičnim okoljem. *Knjižnica*, 56(4), 57–93.
- Appleton, L., Stevenson, V. in Boden, D. (2011). Developing learning landscapes: academic libraries driving organisational change. *Reference Services Review*, 39(3), 343–361.
- Bahovec, I. (2005). *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Sofija.
- Bennett, S. (2009). Libraries and learning: a history of paradigm change. *Libraries and the Academy*, 9(2), 181–197.
- Buschman, J. E. in Leckie, G. J. (2007). Space, place, and libraries: an introduction. V J. E. Buschman in G. J. Leckie (ur.), *The library as place. History, community, and culture* (str. 3–28). Westport: Libraries Unlimited.

Malmenvall, S., Poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

- Choy, F. C. in Goh, S. N. (2016). A framework for planning academic library spaces. *Library Management*, 37(1–2), 13–28.
- Cox, A. in Hunter, J. (2014). Learning over tea! Studying in informal learning spaces. *New Library World*, 115(1–2), 34–50.
- Cunningham, M. in Walton, G. (2016). Informal learning spaces (ILS) in university libraries and their campuses: a Loughborough University case study. *New Library World*, 117(1/2), 49–62.
- Elmborg, J., Jacobs, H. L. M., McElroy, K. in Nelson, R. (2015). Making a third space for student voices in two academic libraries. *Reference & User Services Quarterly*, 55(2), 144–155.
- Fištravec, M., Petan, M. in Plaznik, U. (2014). Prostori visokošolskih knjižnic v tujini. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (str. 45–48). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Fox, B. in Sidorko, P. E. (2013). Hong Kong projects and trends. V L. Watson (ur.), *Better library and learning space: projects, trends and ideas* (str. 216–221). London: Facet Publishing.
- Južnič, P. (2009). Cilji, poslanstvo in vizija knjižnice v lokalni skupnosti, dva pogleda? V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Knjižničarji in knjižnice: dodana vrednost okolju: zbornik referatov* (str. 107–128). Maribor: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Južnič, P. in Vilar, P. (2017). Central Humanist Library at Faculty of Arts, University of Ljubljana. *Information and Learning Science*, 118(1–2), 90–106.
- Kalan, T. in Južnič, P. (2015). Novejše knjižnične stavbe v Sloveniji. *Knjižnica*, 59(1–2), 145–161.
- Kao, P. in Chen, K. (2011). A park in the library: the »New Reading Paradise« in the National Taiwan University Medical Library. *New Library World*, 112(1–2), 76–85.
- Kreber, C. in Mhina, C. (2007). The values we prize: a comparative analysis of the mission statements of Canadian universities. *Higher Education Perspectives*, 3(1), 60–79.
- Leckie, G. J. in Hopkins, J. (2002). The public place of central libraries: findings from Toronto and Vancouver. *Library Quarterly*, 2(3), 326–372.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Lewin, K. (1936). *Principles of topological psychology*. New York: McGraw-Hill.

Malmenvall, S., Poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

- Lin, H., Pang, N. in Luyt, B. (2015). Is the library a third place for young people? *Journal of Librarianship and Information Science*, 47(2), 145–155.
- Lovenjak, M. in Južnič, P. (2014). Prostori Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete nekoč, danes, jutri? V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (str. 86–90). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Marshall, C. in Rossman, G. B. (2006). *Designing qualitative research*. Thousands Oaks: Sage Publications.
- Montgomery, S. in Miller, J. (2011). The third place: the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. *Rollins College Faculty Publications*, 32, 1–18.
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York: Marlowe and Company.
- Oliveira, S. M. (2016). Space preference at James White Library: what students really want. *The Journal of Academic Librarianship*, 42(4), 355–367.
- Selbourne, D. (2019). *The free society in crisis: a history of our times*. Amherst: Prometheus Books.
- Slovenske splošne knjižnice za prihodnost: strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020: stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012*. (2012). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic Slovenije.
- Spencer, M. E. in Watstein, S. B. (2017). Academic library spaces: advancing student success and helping students thrive. *Libraries and the Academy*, 17(2), 389–402.
- Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012–2012)*. (2012). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.
- Šauperl, A. (2005). *Raziskovalne metode v bibliotekarstvu, informacijski znanosti in knjigarstvu*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Vilar, P., Južnič, P. in Bartol, T. (2015). Information behaviour of Slovenian researchers: investigation of activities, preferences and characteristics. *Information Research: An International Electronic Journal*, 20(2), paper 670. Pridobljeno 30. 5. 2019 s spletne strani: <http://www.informationr.net/ir/20-2/paper670.html#.XR8Iso-xWUk>

Malmenvall, S., Poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Vogrinčič Čepič, A. (2017). Knjižnica kot (tretji) prostor: družbeni učinki prostorskih praks.

Keria: studia Latina et Graeca, 19(1), 57–80.

Vojska, V. (2008). Knjižnica kot tretji prostor. *Slamnik: glasilo občine Domžale*, 48(14), 5.

Waxman, L., Clemons, S., Banning, J. in McKelfresh, D. (2007). The library as place: providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration.

New Library World, 108(9–10), 424–434.

Yoo-Lee, E. Y., Lee, T. H. in Velez, L. (2013). Planning library spaces and services for millennials: an evidence-based approach. *Library Management*, 34(6–7), 498–511.